

FÖRSVARSHÖGSKOLAN
Institutionen för Säkerhet och Strategi
UPPSALA UNIVERSITET
Statsvetenskapliga institutionen
Statskunskap D
Självständigt arbete, 10 p.

2003-06-02

”Soldater, inte poliser”

Den amerikanska försvarsmaktens politiska roll

Författare: Fredrik Fors
Handledare: Birgitta Rydén

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	3
1.1 Frågeställning	3
1.2 Syfte	4
1.3 Statsvetenskapligt intresse.....	4
1.4 Disposition	5
2. METOD.....	6
2.1 Material och källkritik.....	7
2.2 Definitioner	8
2.3 Avgränsning	9
3. TEORI	11
3.1 Civil-militär teori.....	11
3.2 Militärens politiska roll	12
3.3 The constabulary force	16
3.4 Operationalisering av teorin	17
4. EMPIRI/ANALYS	19
4.1 USA i Irak 2003	19
4.1.1 Empiri.....	19
4.1.2 Analys.....	21
4.2 Ett ”amerikanskt” sätt att föra krig?	22
4.3 Den amerikanska försvarsmaktens politiska inflytande, tre konflikter.....	26
4.3.1 Bosnien 1995.....	26
4.3.2 Somalia.....	30
4.3.3 Haiti.....	30
5. AVSLUTANDE DISKUSSION	32
5.1 Sammanfattning	32
5.2 Slutsatser	35
5.3 Förslag på vidare forskning.....	36
6. KÄLLFÖRTECKNING	37

TABELLER OCH FIGURER

Tabell 1. Operationalisering av teori; politisk påverkan	17
Tabell 2. Sammanfattning av politisk påverkan, konflikten i Irak	22
Tabell 3. Sammanfattning av politisk påverkan, konflikten i Bosnien	30
Tabell 4. Sammanfattning av politisk påverkan, konflikterna i Somalia, Haiti och Bosnien	31
Tabell 5. Sammanfattning av politisk påverkan, konflikterna i Somalia, Haiti, Bosnien och Irak	33

1. INLEDNING

*We are soldiers, not policemen.*¹

Denna uppsats rör det vakuum som ofta uppstår när en regim faller samman på grund av krig, och dess ordningsmakt upplöses, eller av annat skäl inte förmår upprätta ordningen. Ofta inträffar plundring och upplöpp i det ”polisiära” tomrum som inträffar från det att den tidigare regimens ordningsmakt drar sig undan, till dess att en ny poliskår träder in och börjar återupprätta lag och ordning. Av olika skäl frånsäger sig den intervenerande makten inte sällan arbetsuppgifter av mer ”polisiär” natur, alltifrån att bevaka samhällsviktiga byggnader till att dirigera trafik. I stor utsträckning följde kriget i Irak våren 2003 detta mönster från tidigare konflikter; ordningsmakten drog sig undan, plundring utbröt och koalitionen, bestående främst av USA och Storbritannien, nekade inledningsvis till att det var deras uppgift att ingripa mot laglösheten. Denna uppsats försöker beskriva och förklara varför militären inte vill vara polis, i ett läge när ingen annan kan utföra denna uppgift.

Det kan synas märkligt att använda ordet ”vill” i samband med en verksamhet som den militära. Om någon samhällsfunktion ska vara underställd politiska beslut och därmed sakna egen ”vilja” borde det väl vara den kraftfullaste sidan av våldsmonopolet (där polisen står för den andra delen av statens våldsmonopol)? En viktig del i den militära traditionen är dessutom att lyda order, där den egna viljan antas komma i andra hand. Jag har ändå valt att använda ordet ”vill”, då jag med uppsatsen bland annat strävar efter att förklara förhållandet mellan den militära och den politiska ledningen. En av mina utgångspunkter i detta sammanhang är att olika länders försvarsmakter har en högst egen ”vilja”, formad av krigserfarenhet, traditioner, doktriner, strategier och utbildning under flera decennier, ibland sekler. Under uppsatsens gång hoppas jag att det ska framgå hur det är ställt med denna ”vilja”.

1.1 Frågeställning

Denna uppsats kärnproblem är frågan hur laglöshet hanteras under och efter ett krig. Kärnproblemet exemplifieras genom en beskrivande och förklarande fallstudie av hur laglöshet hanterats av amerikanska förband i ett antal konflikter efter kalla krigets slut.

Uppsatsens ursprungliga frågeställning är: varför var den amerikanska militären² så till synes motvillig inför att ingripa mot laglösheten i Irak? En utgångspunkt har här varit att stora organisationer i allmänhet, och kanske militära i synnerhet, utformas under lång tid. En arbetshypotes under uppsatsens gång har därför blivit att tidigare erfarenheter av exempelvis konflikter, samt de doktriner, den utbildning, de värderingar och den utrustning som anskaffas, i relativt stor omfattning utgör de gränser för vad militären kan hantera, respekti-

¹ Brigadgeneral Vincent Brooks, talesman för CENTCOM, i CNN 11 april 2003.

² Den amerikanska militären/försvarsmakten är en stor organisation, långt ifrån enhetlig. För att ge en större finkornighet i uppsatsen kommer i möjligaste mån förband eller person att anges. Generellt avses den högsta militärledningen, när åsikter tillskrivs ”militären”.

ve inte hantera. Detta begränsar då även vad den politiska ledningen kan begära av militären. En andra arbetshypotes har blivit att inte se militären som en opartisk och neutral utförare av politiska beslut, utan snarare som en i högsta grad medveten aktör som försöker påverka och begränsa det politiska inflytandet inom sitt kärnområde, förmågan att föra krig.

Sammantaget är uppsatsens utgångspunkt därmed: Genom decennierna, ibland sekler samlade erfarenhet, skaffar sig ett lands försvarsmakt vissa förmågor, och utelämnar andra. Därmed blir man bra på att utföra vissa uppgifter, medan man blir mindre bra på andra. I USA:s fall tycks en uppgift man behärskar vara att föra ett krig som det såg ut i Irak 2003, medan en konflikt av det somaliska slaget (1992 – 94) passar sämre. Militären använder sedan olika påverkansmöjligheter gentemot den politiska ledningen, för att slippa åta sig vissa uppgifter, eller få utföra dem så pass mycket på egna villkor som möjligt.

1.2 Syfte

Uppsatsen syftar till att beskriva och förklara förhållandet mellan den militära och den politiska ledningen i USA, vad avser militära och polisiära insatser. Uppsatsen fokuserar på perioden efter det kalla krigets slut.

För att kunna besvara syftet kommer jag, med utgångspunkt i civil-militära teorier, att söka ge en bakgrund till det amerikanska uppträdandet i Irak 2003 genom att undersöka några tidigare amerikanska insatser; Somalia 1992 – 94, Haiti 1994 och, framförallt Bosnien 1995. Dessa konflikter skiljer sig mycket från kriget i Irak, men de är intressanta ur synvinkeln att de innehåller inslag av ”polisiär” användning av militär. Konflikterna visar något av bakgrunden i ett långt perspektiv, till de amerikanska soldaternas uppträdande i Irak. Framförallt är de amerikanska insatserna i de olika krishärdarna goda exempel på hur militären på olika sätt försöker påverka den politiska ledningen. Därmed hoppas jag att förhållandet mellan den militära och den politiska ledningen i USA ska tydliggöras.

1.3 Statsvetenskapligt intresse

En av utgångspunkterna i civil-militära teorier är hur väl militären lyder den politiska ledningen.³ Utför militären det som de civila makthavarna kräver? Ur statsvetenskaplig synvinkel borde detta också vara intressant; hur väl lyckas den politiska ledningen med att få underlydande organisationer att utföra politiskt fattade beslut? Den andra frågan av statsvetenskapligt intresse som aktualiseras i uppsatsen är vilken roll de statliga institutionerna spelar; är de opartiska och efterlever den politiska viljan, eller eftersträvar de eget inflytande över den politiska processen? Ett sådant inflytande kan se ut på många olika sätt. Det kan ta formen av aktivt lobby- och opinionsarbete gentemot den politiska ledningen, men det kan även vara sätt att inskränka den politiska handlingsfriheten, både före och efter det att politiska beslut fattas. Under uppsatsens gång kommer den amerikanska militärens olika påverkansformer på den civila ledningen att belysas.

³ Feaver 1996.

1.4 Disposition

Uppsatsen består av en inledning, ett metodkapitel, en teoridel, ett kombinerat avsnitt med empiri och analys, samt en sammanfattande och avslutande diskussion. Metodavsnittet behandlar vilken typ av uppsats detta är, en fallstudie, och vad som särskiljer en sådan. Vidare för jag en diskussion kring valet av källor där jag pekar på vilka risker det finns med att välja en nyligen avslutad konflikt som kriget i Irak. Metoddelen innehåller även vissa för uppsatsen centrala begrepp.

Teorikapitlet innehåller en kortfattad beskrivning av det omfattande området civil-militär teori. De delar av denna teoribildning som är av extra intresse för uppsatsen är militärens politiska roll och dess påverkansmöjligheter, samt Janowitz' teser om en *constabulary force*.⁴ I det kombinerade kapitlet med empiri och analys gör jag först en genomgång av Irakkonflikten. Särskilt fokus ligger då på hur amerikanska förband hanterade, eller inte hanterade, den laglöshet som uppstod efter den irakiska regimens fall. Kapitlet fortsätter sedan med att ge möjliga förklaringar till den amerikanska militärens agerande, förklaringar som diskuterar militärens politiska inflytande och om det finns ett särskilt "amerikanskt" sätt att föra krig.

I empiri- och analysavsnittet använder jag mig av civil-militära teorier för att ytterligare förklara det amerikanska agerandet. Denna diskussion fortsätter sedan i det sista kapitlet, som innehåller en avslutande, sammanfattande diskussion, samt slutsatser och förslag på fortsatt forskning.

⁴ Janowitz 1960, s. 418.

2. METOD

Denna uppsats kommer att vara av kvalitativt slag, och utformas som en deskriptiv och förklarande fallstudie. Med kvalitativ studie menas här en undersökning som inriktas på att kartlägga ett händelseförlopp och visa på bakgrunden till dessa händelser. Vidare ska denna händelses innebörd undersökas. Merriam skriver att kvalitativ forskning fokuserar på ”process, innebörd och förståelse”.⁵ Då syftet med uppsatsen är att beskriva och förklara, verkar kvalitativ metod vara mer lämplig än kvantitativ.⁶

Skälen att välja en kvalitativ metod framför kvantitativ var en strävan efter att någorlunda djupgående analysera den amerikanska försvarsmaktens politiska inflytande; att hellre säga mycket om litet, än tvärtom. Det förefaller svårt att belägga denna påverkan genom att räkna ord, eller någon annan mer kvantitativ metod. Förhoppningsvis leder den kvalitativa ansatsen till större validitet; att jag lyckas undersöka det som jag utger mig för att undersöka. Detta är ett av skälen till att använda kvalitativ metod.

Vad avser frågan om reliabilitet dras förmodligen många kvalitativa undersökningar med samma problem; eftersom tolkningsutrymmet är ganska stort, minskar reliabiliteten. Uppsatsen behandlar den amerikanska militärens påverkansmöjligheter på den politiska ledningen angående fredsbevarande och ”polisiära” insatser, efter det kalla krigets slut. Detta kan tyckas vara ett relativt avgränsat område, men är samtidigt öppet för tolkningar: vad betyder politisk påverkan? Är det att landets högsta militär yttrar sig på presskonferenser inom områden många anser ”politiska”? Är det att göra snäva tolkningar av sitt mandat och då avstå från att åta sig en rad uppgifter? Är det att under lång tid snävt fokusera på en viss typ av konflikt under utbildningen, och därmed ställa den politiska ledningen inför ett fåtal valmöjligheter? Under uppsatsens gång kommer vi att möta exempel som dessa. Jag kommer att försöka visa att alla tre frågeställningarna i vid mening kan sorteras in under begreppet ”politisk påverkan.” Denna diskussion visar dock utmaningarna vad gäller reliabilitet i en kvalitativ studie.

En av fördelarna med kvantitativa inslag är att generaliserbarheten ökas; att utifrån denna uppsats exempelvis generalisera till det politiska inflytande andra länders försvarsmakter kan ha låter sig inte göras. Ett kvantitativt upplägg hade kanske möjliggjort detta. Uppsatsen ska således beskriva och förklara det som den undersöker, men det är förmodligen svårt att applicera på andra fall.

Sharan B. Merriam skriver i sin bok *Fallstudien* att det inte finns någon vedertagen definition av ordet ”fallstudie”.⁷ Hon pekar på flera förklaringar av begreppet, men skriver ”Fallstudier är att föredra då man ska undersöka aktuella eller nutida skeenden men då det inte går att manipulera relevanta variabler.” Fallstudier kan delvis likna historisk forskning, men särskiljer sig genom att fallstudien kan innehålla observationer och intervjuer.⁸ Merriam definierar fallstudie som ”...en undersökning av en specifik företeelse, t ex ett problem,

⁵ Merriam 1988, s. 33.

⁶ Författaren är medveten om att många forskare hävdar att skillnaden mellan kvantitativ och kvalitativ metod inte är så avgrundsdjup som ibland görs gällande. För tydlighetens skull behandlas dock de bägge metoderna var för sig i metodkapitlet.

⁷ Merriam 1988, s. 9.

⁸ Merriam 1988, s. 23.

en händelse, en person, ett skeende, en institution eller en social grupp. [...] (en) företeelse utgör ett exempel på en mer omfattande grupp av händelser, personer eller skeenden.”⁹ Vidare skiljer hon ”fallstudie” från *case study*, som översatts till ”fallbeskrivning”.¹⁰

Fallstudier är således ett ganska brett begrepp. Jag har valt att genomföra en deskriptiv och förklarande fallstudie. Deskriptiv forskning handlar om att beskriva något som finns, ett skeende eller en historisk händelse, utan att manipulera det som undersöks.¹¹ Även om en fallstudie syftar till att förklara ett visst fenomen, brukar den inledas med att beskriva detta fenomen. För att påvisa några av fördelarna med fallstudier hänvisar jag till Merriam: ”Metoden är förankrad i verkliga situationer och därför resulterar fallstudier i en rikhaltig och holistisk redogörelse av företeelsen. Metoden ger bokstavlig insikt och upplysning på ett sätt som vidgar läsarens kunskaper.”¹² Något att försöka leva upp till.

Jag eftersträvar en viss ödmjukhet i uppsatsens slutsatser: jag är tveksam till om det går att genomföra en ”total” beskrivning av ett fenomen, även om det är väl avgränsat. Med hjälp av andra källor är det möjligt att både uppsatsens beskrivande och förklarande delar sett något annorlunda ut. Ödmjukheten gäller dock främst det förklarande syftet: det handlar i uppsatsen om att peka på ett antal tänkbara förklaringar, snarare än att ge en allomfattande och ”absolut” förklaring till den amerikanska försvarsmaktens politiska påverkan.

2.1 Material och källkritik

De teoretiker jag främst använt mig av i uppsatsen är, eller var, forskare inom olika säkerhetspolitiska områden. Det är bland annat Bengt Abrahamsson, Stephen Cimbala, Morris Janowitz och Samuel Huntington. Bengt Abrahamsson var filosofie doktor i sociologi vid Stockholms universitet, när boken *Military Professionalization and Political Power* utkom 1972. Stephen J. Cimbala är professor i statsvetenskap vid Pennsylvania State University. Morris Janowitz var även han sociolog. Samuel Huntington är professor i statsvetenskap vid Harvard University. Tidskriften *Armed Forces & Society* behandlar civil-militära relationer. Dess redaktion består, liksom skribenterna knutna till den, av säkerhetspolitiska forskare från universitet i USA, Frankrike, Tyskland, Israel, Nederländerna, med flera.

Många av verken som används i uppsatsen skrevs för 30 – 40 år sedan. Har verkligen så pass gammal litteratur någon förklaringskraft i dag? Särskilt inom ett område som säkerhetspolitik har ju förändringarna den senaste 15-årsperioden varit omfattande, med kalla krigets slut, Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösning. Vid genomgång av litteratur och databaser¹³ som behandlar civil-militära teorier, återkommer dock ständigt referenser till främst Huntingtons och Janowitz’ första verk, trots att de utkom 1957 respektive 1960. De får därmed anses vara väletablerade inom denna teoribildning; hade böckerna inte haft

⁹ Merriam 1988, s. 24.

¹⁰ Merriam 1988, s. 9. Merriam gör dock ingen större utläggning kring skillnaden mellan ”fallstudie” och ”case study”.

¹¹ Merriam 1988, s. 22.

¹² Merriam 1988, s. 46.

¹³ Flera artiklar i tidskrifter är funna genom databassökningar. Detta gör att sidnumrering ofta saknas, varför hänvisningar till dessa tidskrifter ofta saknar sidnummer.

något att säga i dag, hade de rimligen avfärdats för länge sedan. Därför anser jag att det är möjligt att forma en teoretisk referensram för uppsatsen som innehåller både ”klassiska” verk och nutida bidrag inom civil-militära teorier.

Empirin som beskriver kriget i Irak innehåller flera betänkligheter. Konflikten ägde rum så pass nyligen, att vi ännu vet långt ifrån allt om vad som ”egentligen hände”. Detta i sin tur innebär att uppsatsen till viss del måste lita på material från journalister, i stället för underlag från exempelvis forskare. Journalister tvingas ofta arbeta under tidspress att leverera material inom timmar eller dagar, medan forskare vanligen har längre tid på sig, ofta besitter en större metodologisk skolning samt, förhoppningsvis, är djupare insatta i ämnet än flertalet journalister. Å andra sidan har vissa journalister erfarenhet av flera års bevakning av en viss region eller ett visst ämnesområde, vilket också det bör ge en ganska solid kunskap.

Den absoluta lejonparten av källorna är västerländska, främst amerikanska. Detta innebär i sig en risk för tendensiösa beskrivningar av kriget i Irak eller Bosnien; journalisterna ser på konflikterna och de stridande parterna med ”västerländska” ögon. Många av de journalister som exempelvis rapporterade från kriget i Irak har dock mångårig erfarenhet från Mellanöstern, vilket bör ha ökat deras förståelse och kunskap för krigets bakgrund. Jag är dock väl medveten om dels risken för tendens, dels att risken för direkta felaktigheter kan öka i ett så pass osäkert händelseförlopp som ett krig är. Min förhoppning är att jag genom att använda flera källor något kan minska dessa risker. De källor jag använt har vanligen gott rykte;¹⁴ bland annat de amerikanska dagstidningarna New York Times och Washington Post, den amerikanska nyhetskanalen CNN, den brittiska tidskriften The Economist, de svenska dagstidningarna Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet.

Jag anser dock fördelarna med att (delvis) analysera den nyligen avslutade konflikten i Irak väl överstiger riskerna. Kriget belyser vilka följder den amerikanska försvarsmaktens politiska inflytande kan få, och är ett gott exempel på vilken kapacitet USA har att föra krig, samt dess motvilja att hantera mer ”polisiära” uppgifter. Dessutom är tillgången till källor god, även om källmaterialet, som nämnts, kan vara behäftat med vissa nackdelar.

Uppsatsen syftar inte till att bedöma om kriget i Irak var rättfärdigt eller inte, eller hur bra eller dåligt de amerikanska förbanden utförde sina uppgifter. Uppsatsen vill beskriva och förklara andra skeenden, och peka på möjliga bakgrunder till vad som hänt. Därmed anser jag att risken är mindre för att möjlig tendens i materialet påverkar uppsatsen.

2.2 Definitioner

Uppsatsen handlar i betydande utsträckning om vad som från olika håll anses civilt eller polisiärt, respektive militärt. Självklart varierar innebörden av sådana definitioner över tiden, men också mellan olika länder: Att använda militär trupp mot demonstranter i Sverige är något av ett tabubelagt ämne, medan det i högsta grad militära Nationalgardet i USA regelbundet sätts in vid upplopp inom landet. Definitionerna nedan är inte heltäckande, utan ska snarare ses som ett slags läshjälp.

¹⁴ Även den inflytelserika och välrenommerade New York Times kan dock drabbas av trovärdighetsförluster, vilket historien med journalisten Jayson Blairs uppiktade reportage visar.

För att ge en uppfattning om vad som kan läggas i begreppen ”polisiärt” respektive ”militärt” har jag valt att använda FOA-forskaren¹⁵ Pär Erikssons definitioner, hämtade i FOA-rapporten *Polisiärt och militärt i fredsfrämjande operationer - analys av en gråzon*. Trots att rapporten rör fredsfrämjande insatser, samt är skriven ur ett huvudsakligen ”svenskt” perspektiv, kan den användas för att ge en fingervisning om olika roller. Som utpräglat militära uppgifter nämner Eriksson exempelvis ”insatser för att slå tillbaka en angripare”, ”insatser för att skilja stridande parter”, samt ”upprätta och bemanna buffertzoner mellan parternas trupper”.

Renodlat polisiära uppgifter i en fredsfrämjande kontext kan vara att ”övervaka det lokala polisväsendet” och ”utbilda det lokala polisväsendet”. Eriksson anser att en gråzon mellan polis och militär i internationella insatser kan innehålla ”(att) kontrollera upplopp och kravaller”, ”ingripa mot väpnade gäng”, samt ”upptäcka och förhindra brott, till exempel plundring”.¹⁶

I denna uppsats kommer jag att använda mig av den svenska Försvarmaktens definitioner av begreppen strategi, doktrin och taktik. Strategi är en långsiktig och övergripande metod, inte detaljstyrning. Strategi kan avse enskilda konflikter, som till exempel högintensiva konflikter, eller särskilda konfliktområden, som exempelvis Irak.¹⁷ Doktrin är fastlagd teori eller normer, ett slags formaliserande av (delar av) erfarenheter från krigföring.¹⁸ Taktik är en mer praktisk tillämpning av strategi och doktrin, på lägre nivå. Taktik talar om hur förband, ensamt eller tillsammans med andra, ska uppträda.¹⁹

Fredsbevarande insats definieras av forskarna Tucker och Lamb som bland annat att placera ut en neutral (militär) styrka mellan två stridande parter, så att parterna kan hållas åtskilda, för att uppnå eller vidmakthålla en fredlig lösning.²⁰ En högintensiv konflikt däremot, karaktäriseras av Cimbala bland annat som (från USA:s sida) användande av överlägsen kraft mot en fientlig stat, där högteknologi används i stor utsträckning, amerikanska liv sparas och kriget avslutas så snabbt som möjligt.²¹ Kriget mot Irak 1991 och 2003 kan därmed karaktäriseras som högintensiva, medan insatsen i Somalia 1992 – 94 mer kan ses som en fredsbevarande insats i en lågintensiv konflikt.

2.3 Avgränsning

Uppsatsen kommer, som diskuterats ovan, att undersöka den amerikanska militärens inflytande över politiska beslutsfattare angående fredsbevarande och ”polisiära” uppgifter, med fokus på perioden efter det kalla krigets slut. Därmed undersöks inte de politiska påverkansmöjligheterna i stort; det skulle vara en alltför stor uppgift i en d-uppsats. Inte heller kommer den exakta graden av påverkan att undersökas. Jag kommer vidare inte att försöka bedöma om de amerikanska förbanden i Irak handlade ”rätt” eller ”fel”, eller huruvida de

¹⁵ FOA, Försvarets forskningsanstalt, numera Totalförsvarets Forskningsinstitut, FOI.

¹⁶ Eriksson 1999, s. 22.

¹⁷ Militärstrategisk doktrin 2002, s. 61.

¹⁸ Militärstrategisk doktrin 2002, s. 9 – 10.

¹⁹ Militärstrategisk doktrin 2002, s. 70 – 71.

²⁰ Tucker och Lamb i: Sarkesian och Connor 1996, s. 307.

²¹ Cimbala i: Sarkesian och Connor 1996, s. 215, 239.

lyckades lösa sina uppgifter. Uppsatsen strävar efter att beskriva och förklara, inte värdera. Min strävan har varit att inte vara normativ; jag vill inte avgöra om den amerikanska militärens eventuella inflytande över den politiska ledningen är för stort, eller för litet. Inte heller om det är bra eller skadligt. Kapitlet om det ”amerikanska” sättet att föra krig strävar efter att ge en bakgrund till den amerikanska militärens hantering av konflikter; inte heller detta kapitel kommer att värdera om hanteringen är ”bra” eller ”dålig”. Slutligen; trots att uppsatsen strävar efter att beskriva och förklara en avgränsad del av amerikanskt militärt/”polisiärt”

uppträdande i Irak 2003, så lämnar jag med varm hand över djupare bakgrundsbeskrivningar och andra bedömningar av denna konflikt till annan forskning.

3. TEORI

3.1 Civil-militär teori

*The civil-military problematique is a simple paradox: because we fear others we create an institution of violence to protect us, but then we fear the very institution we created for protection.*²²

Civil-militär teoribildning tar sin utgångspunkt i hur en civil regering kan kontrollera sin armé.²³ Ett lands militär är ursprungligen ett resultat av delegering (*principal-agent*): medborgarna delegerar förmågan till skydd genom våldsanvändning till staten, som i sin tur delegerar denna rätt till våld till militären (och polisen). Armén har från början skapats för att skydda landet mot hot, men är samtidigt en kraft som skulle kunna välta regeringen över ända och själv träda till makten. De båda extremfallen som utgör en viktig utgångspunkt inom civil-militära teorier är dels att militären är alltför svag för att kunna skydda mot landets fiender, dels att militären gjorts så stark att den på olika sätt blir ett hot mot landet självt.

Det finns även andra sätt som militären kan hota samhället på, direkt eller indirekt. Genom att kräva större och större resurser kan samhällets ekonomi utarmas, såsom bland annat hänt i Sovjetunionen och Nordkorea. Militären kan även dra in samhället i krig som det vill undvika. Feaver exemplifierar här med de strikta rutiner för mobilisering många länder i Europa tillämpade under det tidiga 1900-talet, en mobilisering som när den väl satts igång var svår att avbryta, och som tvingade fram mobiliseringar i grannländerna. Detta brukar anges som ett skäl för första världskrigets utbrott. De militära behoven av att mobilisera arméerna kom här att diktera och avgränsa det politiska handlingsutrymmet. En annan viktig utgångspunkt inom civil-militära teorier är den om militär lydighet: kommer armén att följa de politiskt fattade besluten, eller kommer den att motsätta sig den civila ledningen och försöka genomdriva sina egna intressen?

Feaver skriver att den nutida militären har kommit att fylla flera funktioner. Även om uppgiften att skydda landet mot yttre fiender fortfarande är den primära, kan militären, på grund av sin utformning användas för att också uppnå andra politiska målsättningar: Militära förband kan exempelvis användas för att utföra konstruktionsarbete och katastrofhjälp. Användningen av militären inom områden som uppfattas ligga utanför dess huvuduppgifter tenderar att växa i tider då ett yttre hot saknas. Kritiker menar att om militären i alltför hög utsträckning åläggs ”ickemilitära” uppgifter, minskas dess förmåga att utföra kärnuppgiften; skydda ett land mot yttre angrepp.

Som nämnts tidigare är förutsättningen för att armén ska vara effektiv att den har militär förmåga att bekämpa landets fiender, men det är samtidigt denna förmåga som ytterst kan

²² Feaver 1996.

²³ Genomgången av civil-militära teorier grundar sig på Feaver 1996. Feaver är sällan explicit med vilket lands militär han avser, men beskrivningen tycks i huvudsak handla om USA. Mer generella drag i civil-militära relationer kan dock gälla för många (väst-)länder.

hota den politiska ledningen; det finns ingen överordnad våldsinstitans som kan hindra militären, om den skulle vilja ta makten. Således måste militären kontrolleras. Grovt räknat finns det två skolor inom de civil-militära teorierna angående hur detta kan göras. Samuel Huntington ansåg i sin bok *The Soldier and the State* att den civila överhögheten borde formis så att militären var neutral och ickepolitisk. Han kallar detta ”objektiv civil kontroll”, något som ska uppnås genom att maximera den militära professionalismen och göra militären opolitisk. Politiska maktbavare bör, enligt Huntington, ge militären de övergripande ramarna, men inte styra den militära verksamheten i övrigt.²⁴ Detta synsätt har sedan dess kritiserats, bland annat utifrån den, enligt kritikerna, ökande diskrepansen mellan Huntingtons teser om ”ickepolitiska” militärer, och de ökande politiska rollen militären spelade i verkligheten.²⁵ En av dessa kritiker, sociologen Morris Janowitz, kom att utgöra en utgångspunkt för den andra inriktningen inom (amerikanska) civil-militära teorier. Janowitz menade i boken *The Professional Soldier* att militären i USA skaffade sig ett allt större politiskt inflytande, och pläderade för att militären därför skulle övervakas nära, på många olika nivåer, av den politiska ledningen.²⁶

Frågor som dessa är således vanliga inom de civil-militära teoribildningarna, från Huntington och Janowitz och framåt: Hur väl ”lyder” militären den politiska ledningen? Hur kontrolleras militären så att den utför de uppgifter som civila maktbavare ålägger den att göra? För denna uppsats inriktning är frågeställningen om och hur militären utnyttjar sin expertkunskap viktig. Som vi kommer att se i de kommande delarna finns det flera teoretiker som hävdar att militären använder sina kunskaper och sin ställning för att begränsa och påverka de civila beslutsfattarna, och själv skaffa sig en roll som skulle kunna kallas ”politisk”.

3.2 Militärens politiska roll

Flera teoretiker pekar på det stora inflytande som välorganiserade institutioner med högt anseende, bestående av fackexpertis, har på politiska beslutsfattare. Enligt många av dessa forskare har försvarsmakten i flera länder än större påverkansmöjligheter. Bland annat Bengt Abrahamsson menar dessutom att militären inte ska ses som neutral och opartisk, utan snarare som en aktör som försöker utverka största möjliga inflytande över civila maktbavare.

Sabatier/Jenkins-Smith

Paul A. Sabatier och Hank C. Jenkins-Smith är professorer i statskunskap och har bland annat forskat kring policyförändringar. I boken *Theories of the Policy Process* skriver de att den analysnivå som är mest fruktbar för att undersöka förändringar i policier är olika undergrupper (*subsystems*) som kan bestå av offentliga och privata organisationer som har intressen i, och/eller påverkas av, en viss fråga. Undergrupperna söker påverka den förda po-

²⁴ Huntington 1957, s 83 – 85.

²⁵ Feaver 1996.

²⁶ Janowitz 1960, s. 435 ff.

litiken i dessa frågor, och för att kunna göra det framgångsrikt krävs att grupperna specialiseras. Förutom att undersöka lagstiftande församlingar, intressegrupper och statliga institutioner, menar författarna vidare att för att förstå policyförändringar, måste de även spåras på alla nivåer i exempelvis en myndighet. En policyförändring kan därmed inledas på låg nivå inom en organisation, för att småningom få genomslag i exempelvis nationell lagstiftning. Omvänt får beslutsfattare på lägre nivåer stort inflytande över hur en nationell policyförändring implementeras i praktiken, då ett stort antal mindre beslut på lokal nivå krävs för att förändringen ska få genomslag.²⁷ Sabatier/Jenkins-Smith skriver inte om ett lands militära etablissemang, men det är enkelt att dra paralleller dit: för att det svenska beslutet att gå från invasionsförsvar till ”nätverksbaserat insatsförsvar” ska bli verklighet, krävs en stor mängd beslut och förändringar långt ut i de militära organisationerna. Detta åskådliggör hur lång tid det kan ta att förändra en stor organisation. Rimligen ökar tiden ytterligare om förändringarna är impopulära.

Sabatier/Jenkins-Smith pekar också på betydelsen av olika politiska system för att genomföra policyförändringar: i ett parlamentariskt majoritetssystem, som det brittiska, kan lagstiftningen ändras snabbt, medan system med utpräglad maktindelning, som det amerikanska, innebär att lagar är betydligt svårare att ändra. Detta påverkar även de olika intressegruppernas lobbyarbete; i Storbritannien blir det mer meningsfullt att försöka påverka policies genom lagstiftning, medan detta är enklare att förhindra i USA.²⁸

Sabatier/Jenkins-Smiths arbete är intressant för uppsatsen eftersom de visar på hur olika intressegrupper kan påverka olika policyprocesser. Författarna skriver att dessa intressegrupper specialiseras inom sitt intresseområde för att nå större inflytande. Vidare pekar Sabatier/Jenkins-Smith på vilken betydelse för policyförändringar som stora beslut på hög nivå, exempelvis nationell lagstiftning får, först när de omsätts i mängder av små beslut, långt ut i en organisation. De visar på den tröghet stora institutioner förändras med. Överfört till en stor institution, den amerikanska militären, tyder detta på att större beslut från den politiska ledningen tar tid att omsätta i praktisk militär handling. Författarnas studier pekar vidare på hur starka, specialiserade intressegrupper kan påverka politiska makthavare. Som vi senare ska se, finns det flera teoretiker som menar att militären, kanske i synnerhet den amerikanska, utgör en sådan intressegrupp. Ytterligare andra menar att militären består av flera intressegrupper som konkurrerar om uppmärksamhet och budgetmedel. Hitchins och Jacobs hävdar i *The Political Role of the Military* att den amerikanska försvarsmakten kan betraktas som ett slags olika lobbygrupper, kämpandes om budgetanslag, med oberoende tillgång till olika kongressledamöter. Författarna lyfter fram den amerikanska marinkåren som särskilt framgångsrika lobbyister, och pekar samtidigt på att ett motsvarande beteende i Storbritannien hade ansetts ligga utanför försvarsmaktens befogenheter.²⁹

Bengt Abrahamsson

²⁷ Sabatier och Jenkins-Smith i: Sabatier 1999, s. 119.

²⁸ Sabatier och Jenkins-Smith i: Sabatier 1999, s. 120.

²⁹ Hitchins och Jacobs i: Danopoulos och Watson (red) 1996, s. 407 – 408.

Yrkesgrupper som ytterst styrs av politiska beslut, exempelvis polisväsendet och försvarsmakten, antas ofta vara neutrala utförare av den politiska viljan. Sociologen Bengt Abrahamsson skriver i sin bok *Military Professionalization and Political Power* att antagandet att olika professioner i statens tjänst är opartiska och neutrala i stor utsträckning är felaktigt. Den process som träning och yrkesutövande inom en viss profession innebär, påverkar också medlemmarna av professionen: en yrkeskår i "samhällets tjänst" är inte bara lojal mot samhället, utan även mot yrket självt, och de värden som det representerar. Då dessa värden ofta kan avvika från samhället i stort, kan därmed exempelvis en officerskår bli ganska långt ifrån opartisk.³⁰

Abrahamsson pekar på att militärens värderingar inte förväntas omfatta exempelvis nedrustning och tro på andra nationers goda vilja, snarare motsatsen. Om samhället i stort rör sig i riktning mot att vilja nedrusta kan således spänningar uppstå i de civil-militära relationerna. De ideal och värderingar som en officerskår professionellt omfattar är ofta en förutsättning för att den ska kunna utföra sina uppgifter, samtidigt som dessa ideal kan komma på kollisionskurs med stora delar av det övriga samhället. Därmed menar Abrahamsson att det militära etablissemanget långt ifrån bara består av "neutrala experter": "Professionalization creates experts, but it hardly guarantees their neutrality, particularly not in areas where themselves are most active."³¹

Abrahamsson använder termen "professionalisering" för att beskriva hur en institution, i det här fallet militären, utformas under flera hundra år. Han delar upp "militär professionalisering" i två delar: för det första innebär det rekrytering, utrustning och organisation, i syfte att skapa en "komplex, effektiv och välorganiserad samhälls institution." För det andra krävs indoktrinering och internalisering av vissa värden, omvärldsuppfattningar och uppträdande. Den första delen har skapat en ofta mycket självständig struktur, medan den andra delen formar den personal som utgör denna struktur. Denna process av professionalisering är vad som, enligt Abrahamsson, krävs för att åstadkomma en militär som kan utföra sin uppgift, och därmed vara effektiv. Detta som en följd av de krav högteknologiska vapensystem ställer, stående arméer, standardiserade officersutbildningar, och de allt fler specialistgrenar som ingår i en modern försvarsmakt, bemannade både av officerare och civila experter.³² Utifrån dessa krav förefaller de flesta industrialiserade länder ha en högt professionaliserad försvarsmakt. Kanske USA här utgör ett särfall i och med dess i dag stora vapenteknologiska dominans; behöver något lands militär vara "professionaliserad" borde det vara USA:s. Vad som inte är en "professionaliserad" försvarsmakt kan till exempel vara delar av gerillaförbanden som stred mot den sovjetiska ockupationen av Afghanistan; vissa krigare var där både soldater och bönder.

Abrahamsson skriver att en följd av uppkomsten av den professionella militären är att den försöker förutsäga, påverka och begränsa de delar av samhället som styr försvarsmaktens utformning. I stället för att passivt anpassa sig till nya krav eftersträvar det professio-

³⁰ Abrahamsson 1972, s. 13. Abrahamssons undersökningar gäller västerländska försvarsmakter, främst den amerikanska, fram till 1960-talets slut.

³¹ Abrahamsson 1972, s. 13.

³² Abrahamsson 1972, s.16, även kapitel 1.

nella militära etablissemangen inflytande över de politiska makthavarna. I kraft av deras expertkunskaper, höga sociala status och samhälleliga kontaktnät, menar Abrahamsson att olika väletablerade professioner har större möjligheter att påverka de politiska, ekonomiska och teknologiska krafter som bidrar till att forma ett samhälle, än flertalet andra intressegrupper. En ”högt professionaliserad” militär kommer enligt Abrahamsson att vara svårare att kontrollera för de civila makthavarna, än en ”mindre professionaliserad” militär. Detta gäller i särskilt hög utsträckning om de civila beslutsfattarna försöker förändra försvarsmakten i en riktning som den av olika skäl ogillar.

*...military men are not and cannot be neutral and objective servants of the state: they hold certain beliefs, have certain corporate interests and can be expected to favor and to pursue political actions that are consistent with those beliefs and interests.*³³

Abrahamsson skriver att skiljelinjen mellan politik (civila beslutsfattares område) och strategi (militära beslutsfattares område) ofta varit otydlig. Återuppbyggnaden av Tyskland och Japan leddes i stor utsträckning av amerikansk militär. I Japan innebar detta bland annat att officerare från USA deltog i utformandet av den japanska konstitutionen, av lagarna, hur industrin skulle utformas och i återupprättandet av de monetära och finansiella systemen. Politiska åtaganden som dessa ligger rimligen utanför de militära kärnuppgifterna, men utfördes ändå i hög grad av militär personal.³⁴ Abrahamsson skriver vidare att gränsen mellan politik och strategi har kommit att suddas ut alltmer under kalla kriget, med de allt större krav nya högteknologiska vapen ställer, och de allt större följder ett ”totalt krig” kan få. Därmed får officerare en alltmer ”politisk” roll.³⁵ Det militära etablissemangets påverkansmöjligheter gentemot politiker innebär bland annat att byta militära investeringar mot politisk stöd (exempelvis materialanskaffningsprojekt som skapar arbetstillfällen och därmed röster i vissa kongressledamöters valkretsar), att ta fram underlag till politiska beslut, underlag som förespråkar vissa policier framför andra, samt att använda sig av lobbyarbete och PR. Detta inflytande underlättas, enligt Abrahamsson av det militära etablissemangets trovärdighet och sakkunskap, samt av många politikernas ointresse av försvarspolitik. Dessutom riskerar politiker som motsätter sig olika anslag till försvaret dels att anses opatriotiska, dels riskerar de att göra sig impopulära i valkretsar som är beroende av arbetstillfällen inom försvarsindustrin.³⁶

Genom uppkomsten av de moderna, professionella försvarsmakterna har dessa också utvecklats till påtryckargrupper. Genom professionaliseringen har militären skaffat sig sakkunskapen och organisationsförmågan, men den har även format militära ideal och värderingar (*the military mind*). Abrahamsson menar att militären, för att kunna vara effektiv, eftersträvar ett starkt normativt inflytande på personalen i en försvarsmakt. Genom att minska meningsmotsättningar om de övergripande målen kan militären insocialisera dessa värde-

³³ Abrahamsson 1972, s. 17.

³⁴ Abrahamsson 1972, s. 125 – 126.

³⁵ Abrahamsson 1972, s. 18. Abrahamsson skriver i perspektiv av kärnvapenkrig, men även dagens ickenukleära krigföring får ofta stora, ”totala”, konsekvenser på de samhällen som drabbas.

³⁶ Abrahamsson 1972, s. 18.

ringar hos personalen. Andra sätt för normativ påverkan är urvalsprocess och befodringsgång; lojalitet kan belönas, och personer som inte omfattar de centrala värderingarna kan stängas ute eller förbigås.³⁷

Om doktriner

En kanske mindre tydlig påverkansmöjlighet från den militära på den politiska ledningen är utformningen av militära doktriner. Dessa doktriner är strukturer som begränsar aktörernas, i detta fall den politiska ledningen, valmöjligheter till ett fåtal alternativ. En militär doktrin påverkar vilka delar av militären som kan användas, samt hur och var de kan användas. Michael Desh skriver ”doctrines can influence the structure of military institutions, provide normative road maps for military behavior, or serve as focal points for agreement between civilian and military leaders.”³⁸

3.3 The constabulary force

Den amerikanska sociologen Morris Janowitz beskrev 1960 en trolig utveckling av främst den amerikanska militären:³⁹

The military establishment becomes a constabulary force when it is continuously prepared to act, committed to the minimum use of force, and seeks viable international relations, rather than victory, because it has incorporated a protective military posture.[...] The professional soldier resists identifying himself with the 'police', and the military profession has struggled to distinguish itself from the internal police force.

Bakgrunden till Janowitz' teser var bland annat de efter andra världskriget vanligt förekommande befrielsekrigen; den stora förekomsten av kärnvapen, och den då rådande terrorbalansen mellan supermakterna USA och Sovjetunionen, hade inte ersatt äldre och mer ”primitiva” sätt att föra krig. Lågintensiva konflikter och uppror krävde en militär som behärskade andra roller än de traditionella militära uppgifterna, ett slags mer ”polisjär” militär, en *constabulary force*. Janowitz menade att denna ”nya” militär måste bli mer mångsidig, den skulle både kunna utkämpa ett kärnvapenkrig i den högintensiva ändan av konfliktskalan, samt vara kapabel att genomföra paramilitära operationer och upprorsbekämpning.⁴⁰

Meningen ”The military establishment becomes a constabulary force...” har citerats vid åtskilliga tillfällen.⁴¹ Janowitz' fokus på lågintensiv krigföring tycks stämma väl överens med de krav även konflikterna efter kalla krigets slut ställer. De nutida teoretikernas förkärlek för Janowitz' formulering tyder på att han, åtminstone delvis, lyckats förutsäga exempelvis en fredsbevarande operations krav på handlingsberedskap, begränsad våldsanvänd-

³⁷ Abrahamsson 1972, s. 155 – 156.

³⁸ Desh 1998.

³⁹ Janowitz 1960, s. 418, 419.

⁴⁰ Janowitz 1960, s. 418.

⁴¹ Se exempelvis Boëne m fl 2000, s. 51 – 52, Bolin 2000, s. 27, Burk 1994, s. 164, Feaver 1996, Segal m.fl. 1998.

ning och frånvaron av en tydlig ”seger” som avslutning på en konflikt. Janowitz pekar även på att gränsdragningen mellan krig och fred suddas ut.

Försvarsmakten i USA hade under lång tid kämpat för att skapa en åtskillnad mellan sig själv och den poliskår den en gång var betydligt närmare: den amerikanska armén användes under stora delar av 1800-talet för att upprätthålla intern ordning i USA. Janowitz menar också att militären betraktar polisiära uppgifter som mindre prestigefyllda och ärofyllda, och att militärpolisen har haft ganska låg status inom den amerikanska försvarsmakten. Utifrån dessa utgångspunkter menade Janowitz att militären skulle komma motsätta sig en utveckling mot polisiära uppgifter.⁴²

Det kan leda till en viss förvirring hos läsaren att begreppen ”polisiär”, ”fredsbevarande”, ”constabulary” och ”lågintensiv” används som närmast synonyma av olika författare. De moderna teoretiker som citerar Janowitz’ mening om *the constabulary force* använder den vanligen som en utgångspunkt för diskussion om fredsbevarande insatser; bland annat strävan att begränsa den egna våldsanvändningen tycks här passa väl in, liksom att de fredsbevarande trupperna knappast kan eftersträva en traditionell militär seger, utan att själva bli krigförande. Janowitz själv tycks ha haft olika typer av lågintensiva konflikter för ögonen när han skissade på en mer ”polisiär” militär; i ganska stor utsträckning lyckades han implicit förutsäga den traditionellt utbildade och utrustade amerikanska arméns svårigheter att bekämpa gerillan i Vietnam. I denna uppsats är Janowitz’ teser en utgångspunkt i diskussionen kring hur laglöshet hanteras under och efter ett krig. Janowitz’ beskrivning av *the constabulary force* eftersträvande en begränsad våldsanvändning, en styrka som inte strävar mot en klassisk, tydlig seger, tycks i detta sammanhang passa väl in.

3.4 Operationalisering av teorin

En av utgångspunkterna för operationaliseringen är att, med Abrahamsson, inte se militären som en ”opartisk och neutral” utförare av politiska beslut, utan att militären försöker förutsäga, påverka och begränsa de delar av samhället som styr försvarsmaktens utformning.⁴³ Som diskuterats innan kan denna påverkan och begränsning se ut på en mängd olika sätt. För att det ska bli möjligt att undersöka hur detta kan se ut i praktiken, har jag begränsat mig till ett antal parametrar som satts samman i tabellform. En tabell innebär med automatik förenklingar. Denna tabell kommer dock endast att användas för att förtydliga slutsatserna i empiri/analysavsnittet.

Tabell 1. Operationalisering av teori; politisk påverkan:

	Somalia 1992 - 94	Haiti 1994	Bosnien 1995	Irak 2003
Förberedelser				
Negativa uttalanden				
”Polisiärt” uppträdande				
Constabulary force				

⁴² Janowitz 1960, s. 419.

⁴³ Abrahamsson 1972, s. 17.

Förberedelser

Vilken användning av militära förband pekar doktriner, utbildning och utrustning mot; hög-intensiva konflikter eller fredsbevarande insatser? ”Nej” i denna ruta betyder att amerikanska förband inte har förberett sig på ”polisiära” insatser.

Negativa uttalanden

Denna punkt är ett sätt att undersöka Abrahamssons teser om militärens strävan att påverka politiska beslut. Den visar också på de förändringar som han pekade på angående militärens ökande lobby- och PR-arbete. Hur uttalar sig högt uppsatta militärer angående fredsbevarande eller ”polisiära” insatser? Vill man se en begränsad roll för de amerikanska förbanden, kanske vill man inte ens delta? Dessa ”uttalanden” kan vara offentliga, i form av presskonferenser, debattartiklar, intervjuer, men även icke offentliga, uttalanden som framkommit senare. ”Ja” i denna ruta innebär uttalanden som tyder på en negativ inställning till ”polisiära” roller

”Polisiärt” uppträdande

Sabatier/Jenkins-Smith beskriver hur beslut omsätts i praktiken, långt ute i en organisation. Därför är det intressant att se hur amerikanska förband uppträder, när de väl kommer på plats i konflikten. Hur ser deras mandat ut; brett eller begränsat? Hur verkar *Rules of Engagement*, ROE,⁴⁴ vara? Denna omsättning av beslut fattade på hög nivå i praktisk handling blir ofta avgörande för hur en officiell politik faller ut i ”verkligheten”. ”Nej” i denna ruta innebär att de amerikanska förbanden inte har ”agerat som poliser”.

Constabulary force

Finns några av de kännetecken Janowitz angav för en *constabulary force*?: Används minimalt våld, kan man hantera både låg- och högintensiva konflikter, sätts förband in även om utsikterna till en traditionell ”seger” saknas? Då uppsatsens fokus är ”polisiära” insatser, används *constabulary force* här som synonymt med att militären har god förmåga för ”polisiära” insatser som exempelvis upploppshantering (högintensiv strid har den amerikanska militären visat att den klarar). ”Nej” i denna ruta innebär att få eller inga av de kännetecken Janowitz använde funnits i konflikten.

⁴⁴ *Rules of Engagement*, ROE. Riktlinjer som ger vägledning för förband i olika situationer. ROE är vanligen hemliga för att motståndaren inte ska kunna dra nytta av dem. Jag har inte tagit del av några hemliga ROE, utan utgår i denna uppsats från den diskussion som förts kring amerikanska förband i exempelvis Bosnien.

4. EMPIRI/ANALYS

Empiri- och analysdelen kommer att ha tre olika delar. Jag kommer att utgå från kriget i Irak 2003, med fokus på amerikansk hantering av den laglöshet som utbröt efter att den irakiska regimen fallit. För att vidare förstå USA:s uppträdande kommer några av de faktorer som formar en försvarsmakt att undersökas; finns det ett typiskt ”amerikanskt” krig, med generella drag som återkommer i de konflikter USA varit inblandat i? Slutligen, och huvudsakligen, kommer ett antal konflikter under 1990-talet att behandlas för att försöka förtydliga den amerikanska militärens politiska inflytande.

4.1 USA i Irak 2003

Den 20 mars 2003 angrep en koalition bestående främst av amerikanska och brittiska styrkor Irak. Efter några veckors stridigheter intogs den irakiska huvudstaden Bagdad av amerikanska förband.⁴⁵ Runt om i Irak utbröt plundring kort efter det att städerna intagits. I många fall ingrep inte ”koalitionsstyrkorna” mot plundrarna, inte ens när de rensade sjukhus från det mesta som var möjligt att bära. Detta kapitel kommer att ge olika exempel på hur amerikanska förband hanterat, eller snarare inte hanterat, laglösheten som följde efter den irakiska regimen fall.

4.1.1 Empiri

De amerikanska styrkorna intog Bagdad den 9 april. Tämmligen omgående utbröt omfattande plundring. Folkmassor stal vad som var möjligt att bära från diverse officiella byggnader, såsom presidentpalats och ministerier. Även sjukhus och elverk drabbades av laglösheten. De amerikanska soldater som anlant till huvudstaden tycktes ha order att inte ingripa mot plundring: ”Det är en skam att passivt åse all plundring men vi är här för militära uppdrag, inte för att utföra polisarbete.”, sade den amerikanska majoren Mike Benning till nyhetsbyrån Reuters.⁴⁶ Samma förhållanden tycktes råda i Iraks näst största stad, Basra, erövrade av brittiska förband: ”Den brittiska militären gör ingenting för att stoppa plundringarna [...] Soldaterna som patrullerar Hamngatan utanför hotell Sheraton tittar åt ett annat håll.”, rapporterade Dagens Nyheter utsände reporter.⁴⁷

De amerikanska förbanden i Bagdad verkar, åtminstone inledningsvis, ha varit för få för att ens kunna bevaka alla vapenlager de hittade. Angående laglösheten sade sergeant Nicolas Clark till Dagens Nyheter korrespondent i Bagdad: ”Vi är en invasionsstyrka, inte en ockupationsarmé. Folk ber oss att skydda dem, men vi är inte polisen. Vi är för få för att ge folk den säkerhet de vill ha.”⁴⁸ Bristen på lag och ordning på olika platser i Irak hade också andra konsekvenser än att officiella byggnader plundrades: människor rånades på sina bilar, och sjukhusen i Bagdad upphörde i princip att fungera, på grund av att sjukvårdsutrustning

⁴⁵ För en preliminär analys av kriget, se Burger, m.fl. 2003.

⁴⁶ Citerat av Jönsson i: Dagens Nyheter 10 april 2003.

⁴⁷ Holmgren i: Dagens Nyheter 10 april 2003.

⁴⁸ Seierstad i: Dagens Nyheter 11 april 2003.

hade stulits därifrån.⁴⁹ Några dagar efter den irakiska huvudstadens erövring började anklagelser framföras att USA och Storbritannien inte levde upp till de förpliktelser de hade som ockupationsmakter. Återigen hänvisades det till att det inte var de brittiska eller amerikanska förbandens uppgift att förhindra laglöshet, och att de måste koncentrera sig på att bekämpa kvardröjande irakiska förband. Hjälpsändningar nådde inte fram till behövande på grund av oroligheterna, medan få eller inga av Bagdads sjukhus fungerade. Dagens Nyheter Mats Carlbom skrev ”En allmän bedömning är att amerikansk och brittisk militär inte varit förberedd på att en så våldsam laglöshet skulle sprida sig i de städer som befriats...”⁵⁰

Några dagar efter Bagdads fall började rapporter inkomma om att USA mer aktivt skulle ingripa mot laglösheten. 1150 poliser och jurister skulle skickas från USA för inleda återuppbyggnaden av Irak. Irakier hörsammade även amerikanska propåer om att samlas till möten för att återupprätta en irakisk poliskår. Dessutom meddelades det att enheter ur både marinkåren och armén skulle börja patrullera gatorna i Bagdad.⁵¹ Trots detta mötte Dagens Nyheter korrespondent i Bagdad fler och fler människor som trodde att de amerikanska förbanden skulle återupprätta lag och ordning, människor som blev alltmer frustrerade över att så inte tycktes bli fallet. Hon talade också med en officer i den amerikanska marinkåren: ”Det ligger utanför vårt mandat att återupprätta lag och ordning [...] Mina soldater är utbildade att döda, inte jaga småtjuvar eller dirigera trafiken...”⁵²

I en artikel i den amerikanska dagstidningen *U.S. News & World Report* ges en bakgrund till den amerikanska motviljan mot att ingripa mot plundringen i Irak: Amerikanska förband fokuserade på att skydda sig själva, då läget i landet fortfarande bedömdes som osäkert. Vidare var de amerikanska styrkorna i Irak relativt små, i förhållande till landets yta och folkmängd. Tidningen pekade också på en annan förklaring: ”...most U.S. troops are not well trained for police duties, and defense officials are leery of such tasks. The Pentagon is exploring the possibility that other countries might provide military police or gendarmes.”⁵³

Den amerikanska planeringen inför kriget i Irak utgick från ett antal antaganden som, enligt vissa kritiker, delvis visat sig vara felaktiga: den omfattande plundringen förutsågs inte. Laglösheten försvårade dessutom kraftigt för vissa samhällsfunktioner, såsom sjukhus, skolor och elverk. En annan del av kritiken riktas mot att USA använde så pass få soldater i kriget, vilket gjorde att det var alltför några förband tillgängliga för att återupprätta ordningen när striderna började avta.⁵⁴

En månad efter det att Bagdad erövrats kvarstod stora säkerhetsproblem. Flera tusen amerikanska soldater sägs bevaka 200 – 260 platser i Bagdad, men fortfarande den 13 maj hade USA inte nog med soldater i den irakiska huvudstaden för att återupprätta ordningen. Flera rapporter pekade vid den här tiden på att USA skulle försöka stävja laglösheten i Irak,

⁴⁹ Telegram i: Svenska Dagbladet 12 april 2003.

⁵⁰ Carlbom. Se även Rönnow, båda i: Dagens Nyheter 12 april 2003.

⁵¹ Cederskog i Dagens Nyheter 13 april 2003.

⁵² Seierstad i: Dagens Nyheter 13 april 2003.

⁵³ Whitelaw, m.fl. i: U.S. News & World Report 21 april 2003.

⁵⁴ Chandrasekaran och Slevin i: Washington Post 9 maj 2003.

bland annat genom att skicka fler militära förband till Bagdad. Soldaterna gavs dessutom order att gripa eller döda plundrare.⁵⁵

En högt uppsatt tjänsteman inom den administration som ska leda återuppbyggnaden av Irak sade till Washington Post: "Any time you have a security vacuum, [...] the only people who are going to be able to fill it are the military."⁵⁶ En amerikansk armépatrull som ingripit för att stävja laglösheten talade med tidningens korrespondent: "We're like cops in Baghdad now."⁵⁷ sade en amerikansk officer, medan menige Jacob Weber gav uttryck för sin frustration: "I don't see it getting better. We can't be everywhere, can we? [...] I feel like a cop, but I'm not a cop."⁵⁸

4.1.2 Analys

Således finns ganska gott om exempel på amerikansk, och även brittisk, trupp som inte ingriper mot plundring. Inledningsvis hänvisades till att stridigheter fortfarande pågick, och att de amerikanska soldaterna var alltför få för att kunna stävja laglösheten. Småningom, i takt med att det irakiska motståndet nedkämpades, började militära förband att söka bekämpa delar av brottsligheten i Irak. Det är ännu för tidigt att säga i vilken grad denna brottsbekämpning berodde på alltmer högljudd kritik från opinionsbildare i USA, eller om den berodde på att striderna mattats av. Eventuellt började USA även frukta att det irakiska missnöjet skulle bli svårt att hantera.

Intressant för uppsatsen är de kommentarer som journalister i Irak, och på olika presskonferenser, fått angående plundringarna. Påfallande ofta hänvisar såväl meniga soldater, officerare som talesmän för ledningen av kriget i Irak, till att det inte är militärens uppgift att bekämpa laglöshet; de är soldater, inte poliser. Detta tycks stödja Janowitz' tes att militären kommer att motsätta sig "polisära" uppgifter, och de kommer att motarbeta den övergång till en *constabulary force*, som han förutspådde 1960. Även om detta förhållande tydligen gick att ändra på, när soldater faktiskt blivit beordrade att ingripa mot plundring, speglar uttalanden som dessa något som är centralt i uppsatsen: den militära viljan, eller snarare oviljan, att utföra det man anser vara "polisära" uppgifter.

Då kriget i Irak avslutades så pass nyligen, är det svårt att besvara alla de frågor jag ställde i teoriavsnittets operationalisering,⁵⁹ så denna analys ska i högsta grad ses som preliminär. De analysrubriker jag utgick ifrån var "förberedelser", "negativa uttalanden", "uppträdande", och "*constabulary force*". De amerikanska förbandens förberedelser pekar i riktning mot att man främst inriktat sig på de inledande, traditionella operationerna; förbanden verkar varit tränade, utrustade och i övrigt anpassade för högintensiv strid. Flera gånger har företrädare för USA-styrkorna pekat på att man varit för få för att ingripa mot plundring. Förekomsten av militärpolisenheter tycks inte heller ha varit stor. Detta tyder på att USA snarare förberedde sig för den högintensiva striden, än för vad som skulle kunna

⁵⁵ För artiklar om försök att stävja laglöshet, se bland annat Tyler samt O'Brien, båda i New York Times 15 maj 2003, samt nyhetsbyrån AFP, 16 maj 2003.

⁵⁶ Slevin i: Washington Post 13 maj 2003.

⁵⁷ Slevin i: Washington Post 13 maj 2003.

⁵⁸ Slevin i: Washington Post 13 maj 2003.

⁵⁹ Se avsnitt 3.4 Operationalisering av teori.

komma därefter; plundring och kaos. Flera kommentatorer har också hävdat att USA överraskats av plundringsvågen.

Avseende punkten ”uttalanden”, pekar mycket i empiriavsnittet ovan tydligt i riktning mot att de amerikanska förbanden motsatt sig ”polisiära” uppgifter. Detta gäller inte bara meniga och officerare som intervjuats på Bagdads gator, utan även högt uppsatta militärer ansvariga för operationsplaneringen; man ska inte ses som poliser, man är soldater. Dessa uttalanden har fått offentligt stöd av Bush-administrationen. Den amerikanska försvarsmministern Donald Rumsfeldt svarade bland annat att bilden av plundring var ”överdriven”; plundringen var inte alls så spridd som medias rapportering gav sken av. Rumsfeldt hävdade också att ”Freedom’s untidy. And free people are free to commit mistakes, and to commit crimes.”⁶⁰ Det är dock för tidigt att säga hur omdebatterad hanteringen av laglöshet varit inför och under kriget.

De amerikanska förbandens ”uppträdande” i Irak tyder på att man, åtminstone inledningsvis, eftersträvat att undvika ”polisiära” roller; det finns åtskilliga rapporter om hur plundring pågått, medan soldater tittat på, eller passerat. Det går dock inte att säga i vilken omfattning detta uppträdande varit sanktionerat från politiskt håll, och därmed kan detta varken sägas vara ett sätt att ”på marken” begränsa de politiska beslutens räckvidd, eller tyda på det motsatta. Angående Morris Janowitz’ teser om *constabulary force*, kan så här i krigets efterdyningar konstateras att den laglöshet som följde på Irakkriget inte har hantearats utifrån de beskrivningar Janowitz förde fram. Snarare verkar åtminstone stora delar av den amerikanska militären vara långt ifrån *constabulary force*, kanske lika långt som när Janowitz skrev sin bok 1960.

En preliminär sammanfattning för Irakkriget blir därmed:

Tabell 2. Sammanfattning av politisk påverkan, konflikten i Irak

	Irak 2003
Förberedelser	Nej
Negativa uttalanden	Ja!
”Polisiärt” uppträdande	(Nej)
Constabulary force	Nej

För att kunna sätta in den nyss avslutade konflikten i Irak i ett vidare sammanhang, kan det vara lämpligt att undersöka Irakkriget med andra militära insatser som den amerikanska försvarsmakten genomfört. Därför behandlar nästa avsnitt ”amerikansk” krigföring i mer generella termer.

4.2 Ett ”amerikanskt” sätt att föra krig?

Hur militära förband uppträder i krig beror förmodligen i hög utsträckning på de spår flera decenniers utbildning, utrustning, strategier och doktriner har satt i de militära förbanden.

⁶⁰ Ledare i: New York Times, 12 april 2003.

Dessa faktorer är vanligen svåra att förändra på kort sikt, genom exempelvis ett politiskt beslut.⁶¹ Därmed får det militära etablissemang i praktiken inflytande över den politiska ledningen; doktrin, träning och material sätter ramarna för vad som kan krävas av försvarsmakterna. För att förstå den amerikanska hanteringen av laglösheten i Irak, kan det därför vara lämpligt att ställa frågan om det finns några typiska amerikanska sätt att föra krig?

Den ganska långt gående generaliseringen i frågeställningen får stöd av den säkerhetspolitiska forskaren Stephen J. Cimbala, professor i statsvetenskap vid Pennsylvania State University. I boken *America's Armed Forces* skriver han:⁶²

There is, broadly speaking, an American way of war. Consistent with U.S. strategic culture, the American way of war emphasizes the taking of moral high ground in political disputes or the appearance of having done so; an emphasis on conventional or mainstream military operations; a preference for overwhelming firepower and campaigns of annihilation in order to minimize U.S. and allied casualties; an imperfect consensus on war aims between the executive and legislative branches, and between civilian and military leaderships; and, since World War II, the involvement of military leaders in debates about policy in addition to their more traditional participation in questions of strategy and force structure.

Det nyligen avslutade kriget i Irak, våren 2003, tycks vid en första anblick stödja Cimbalas tes.⁶³ Delar av debatten efter kriget i Afghanistan 2001 – 2002 pekar dock i en annan riktning; detta krig skulle representera ett ”nytt” sätt att föra krig på, medan andra debattörer å sin sida lyfter fram de stora traditionella inslag kriget i efterhand visats ha.⁶⁴ Med utgångspunkt i Cimbalas resonemang ovan, är en slutsats att fredsbevarande insatser, och kanske särskilt de ”polisiära” uppgifter de ofta innebär, tycks passa stora delar av den amerikanska militären ganska dåligt: en roll där soldaten blir ”polis” låter sig knappast förenas med strategier som förutsätter ”överlägsen eldkraft” och ”tillintetgörande” av motståndaren.

Den amerikanska arméns doktrin efter Gulfkriget 1991⁶⁵ betonade initiativ, rörlighet, djup, synkronisering och mångsidighet. ”Mångsidighet” är antagligen den del av doktrinen som mest berör ”polisiära” insatser. Mångsidighet krävs för att kunna utföra olika typer av uppdrag, med olika geografiska förutsättningar: ”... Army units can assist effectively in nation-building, disaster relief, civil-disturbance, or peacekeeping missions.”⁶⁶ Utifrån doktrinen skrivningar borde alltså armén kunna sättas in en lång rad olika insatser. Cimbalas re-

⁶¹ Connor, 1996 i: Sarkesian och Connor 1996, kapitel 7.

⁶² Cimbala, i: Sarkesian och Connor 1996, s. 215.

⁶³ Slutsatser kring krigföringen i Irak våren 2003 blir av naturliga skäl högst preliminära. För några inledande analyser, som dels påpekar de traditionella inslagen i Irakkonflikten, men även de motstridiga slutsatser som kan dras av kriget, se Burger, m.fl. 2003 samt *The Economist* 2003.

⁶⁴ För kriget i Afghanistan som exempel på ”ny” krigföring, se exempelvis O’Hanlon 2002. Om stora traditionella inslag i krigföringen i Afghanistan, se exempelvis Biddle 2003.

⁶⁵ Denna doktrin är vald eftersom flertalet av de konflikter som behandlas utspelar sig under 1990-talets första hälft.

⁶⁶ Kaufman i: Sarkesian och Connor 1996, s. 49.

sonemang ovan, där han lyfter fram ”överlägsen eldkraft” och ”tillintetgörande” av motståndaren som viktiga delar av amerikansk krigföring, tyder kanske på att doktrinen inte säger hela sanningen om hur armén krigar.

Cimbala diskuterar den israeliske militärhistorikern Martin van Creveld, som menar att de framtida kriget i stor utsträckning kommer ta formen av lågintensiva konflikter och terrorism, medan storskaliga konventionella konflikter kommer att bli alltmer ovanliga.⁶⁷ Cimbala pekar dock på att den amerikanska allmänheten och kongressen antagligen kommer att fortsätta stödja amerikanskt engagemang i mer traditionella konflikter. Utifrån ”den amerikanska politiska kulturen och militära traditioner”, är kriget vid Persiska viken 1991 mer representativt för hur en konflikt ser ut som kommer att åtnjuta stöd: högintensiv krigföring, små förluster av amerikanska liv, starkt fokus på högteknologi och kortast möjliga krig.⁶⁸ Givet Cimbals resonemang, förefaller det inte särskilt märkligt att den amerikanska militären skulle motsätta sig mer ”polisiära” roller eller missioner: Om en ”polisiär” insats exempelvis präglas av bevakning, patrullering, eskortering och upploppshantering, är det svårt att se hur detta kan lösas på kort tid, med högteknologiska hjälpmedel och små förluster av amerikanska liv. En fredsbevarande insats är ofta motsatsen till högintensiv krigföring och kan dra ut många år på tiden, medan de amerikanska förbanden riskerar att dras in i lokala stridigheter som kan kosta liv. I Beirut 1983 dödades 241 amerikanska soldater av en bilbomb under den fredsbevarande insatsen där,⁶⁹ medan Somaliaoperationen 1992 – 94 bland annat innebar våldsamma gatustrider som krävde 18 amerikanska soldaters liv.⁷⁰

Cimbala pekar vidare på några amerikanska läxor från det kalla krigets konflikter: Militära förband som är anpassade för högintensiv krigföring mot industrialiserade länder (exempelvis Sovjetunionen), går inte att enkelt omforma för lågintensiv krigföring (Vietnamkriget). Att denna anpassning enkelt skulle kunna ske var, enligt Cimbala, något som militära planerare utgick ifrån: de högteknologiskt utrustade förbanden skulle enkelt kunna besegra gerillakrigare i tredje världen. I hög utsträckning blev utgången en annan. Vidare pekar Cimbala på hur svårt det var att vinna allmänhetens stöd för andra insatser än konventionellt krig. Han menar också att den amerikanska försvarsmaktens uppfattning om ”militär professionalism” försvagas om den åläggs uppgifter som anses vara utanför den militära utbildningen och expertisen: Om militära förband involveras i återuppbyggnad av ett land, ibland kallat *nationbuilding*, blandas den militära rollen med ett bredare politiskt uppdrag, vilket antas göra både de militära och politiska insatserna svårare att genomföra.⁷¹

Härmed tycks den amerikanska militären sträva efter att begränsa sina uppgifter till snävt definierade roller, kämpades för att undvika att åläggas uppdrag som anses ligga utanför ”kärnkompetensen” (högintensiv väpnad strid). Erfarenheten från Vietnamkriget tycks i första hand vara att undvika att dras in i krig som riskerar att dra ut på tiden, anses ha oklara mål och sakna tydlig strategi för avslutning (*exit strategy*). En motsatt effekt av

⁶⁷ Cimbala hänvisar till van Crevelds bok *The Transformation of War*, som utkom 1991. Cimbala i: Sarkesian och Connor 1996, s. 238 – 239.

⁶⁸ Cimbala, i: Sarkesian och Connor 1996, s. 238 ff.

⁶⁹ Agrell 2000, s. 164.

⁷⁰ Cimbala 1995, s. 185

⁷¹ Cimbala, i: Sarkesian och Connor 1996, s. 240 – 241.

Vietnamkriget hade kunnat vara att försöka bli bättre på att hantera konflikter av det slaget, vilket, enligt Cimbala, inte verkar ha varit fallet i någon större utsträckning.⁷² I *America's Armed Forces* skriver Sarkesian och Connor:⁷³

[...] if history is any guide, the U.S. military will remain fixated on wars of a conventional nature and technological developments that affect weaponry and communications – many of which have a minimum impact on effective response to operations other than war and unconventional conflicts.

Författarna pekar här på den amerikanska försvarsmaktens ovilja att anpassa sig till situationen efter kalla kriget, med dess ökade krav på exempelvis fredsbevarande insatser och användande av militära förband i mindre konventionella sammanhang, såsom motarbetande av narkotikakarteller och upprorsbekämpning. I skenet av det nyligen avslutade kriget i Irak är det möjligt att påpeka den framgång som mer traditionell krigföring rönt, en krigföring som tycks ha flera likheter med det förra kriget vid Persiska viken. Sarkesian och Connor har dock pekat på de betydligt fler tillfällen efter det kalla krigets slut, som krävt mer icke-traditionella kapaciteter av den amerikanska försvarsmakten; Haiti 1994, Bosnien från och med 1995, Somalia 1993, och så vidare.⁷⁴ I skenet av dessa konflikter framstår de bägge krigen mot Irak snarare som undantag än som regel. Trots att de traditionella konflikterna i så fall är sällan förkommande, fortsätter den amerikanska försvarsmakten att fokusera på dem, snarare än att lägga större vikt vid okonventionella konflikter. Rollen som *constabulary force* tycks svårförenlig med de traditionella militära insatser den amerikanska försvarsmakten föredrar att utkämpa. Sarkesian och Connor skriver:⁷⁵

U.S. forces are well structured and prepared for high-intensity operations, but less so for peace operations and lower-intensity intervention [...] While U.S. forces are sufficient for large-scale intervention, they are not optimized for peacekeeping and other peace operations, or for other types of low-level conflict. These operations demand specialized training and preparation.

Vad lär vi oss av detta? Det tycks som om Cimbala har fog för sig när han skriver om ett amerikanskt sätt att kriga. Givet att detta stämmer, innebär det förmodligen att ”det amerikanska sättet att kriga” kommer att begränsa den politiska ledningens handlingsfrihet: doktriner, utbildning, indoktrinering och utrustning sätter ramarna för vad som är möjligt att uppnå. Vill den politiska ledningen förändra detta, tar det lång tid. I Irak 2003 har vi kunnat se ett sätt att föra krig som den amerikanska militären tycks ha varit väl anpassad för. Den efterföljande laglösheten verkar militären däremot ha velat slippa ta i. Detta, högintensiv strid i linje med det amerikanska sättet att kriga, respektive undvikande av ”polisiära” uppgifter, verkar bekräfta resonemangen Cimbala, Sarkesian och Connor, med flera för. För att ytterligare pröva dessa argument, kommer vi i nästa kapitel att undersöka hur den ameri-

⁷² Cimbala i: Sarkesian och Connor 1996, s. 238 – 246.

⁷³ Sarkesian och Connor 1996, s. 422.

⁷⁴ Sarkesian och Connor 1996, s. 420 – 422.

⁷⁵ Sarkesian och Connor 1996, s. 435.

kanska militären eftersträvar att föra ”sitt” typ av krig, och med diverse metoder försöker undvika andra slags konflikter.

4.3 Den amerikanska försvarsmaktens politiska inflytande, tre konflikter

En av utgångspunkterna för uppsatsen är att, med Abrahamsson, inte se militären som en ”opartisk och neutral” utförare av politiska beslut, utan att militären försöker förutsäga, påverka och begränsa de delar av samhället som styr försvarsmaktens utformning.⁷⁶ Tidigare har vi sett hur detta inflytande kan haft en roll i Irak. Vi har även undersökt hur den amerikanska militären ”föredrar” att kriga, om den har möjlighet att avgöra detta själv; det som Stephen Cimbala kallar ”an American way of war”. 1990-talet har däremot inneburit ett antal konflikter som passar sämre med dessa metoder att föra krig. Då kan det vara intressant att se om, och i så fall hur, den amerikanska militären på olika sätt eftersträvat inflytande inför och under dessa konflikter. Detta är ett slags inflytande jag valt att kalla ”politiskt”. Huvudfokus i val av konflikter ligger på Bosnien. Kring en eventuell amerikansk insats i Bosnien fördes en utdragen offentlig debatt, före, under och efter konflikten, och därför finns det mer material som är av intresse för undersökningar angående militärens politiska påverkan avseende ”polisiära” roller. De konflikter som studeras i mindre utsträckning är Somalia 1993 och Haiti 1994. Irak 2003 har diskuterats ovan. Jag har valt att ta med dessa konflikter, bland annat för att ge en möjlighet att göra jämförelser över tid. Läsaren bör dock ha dessa skillnader i bakhuvudet.

4.3.1 Bosnien 1995

Kriget i Bosnien bröt ut 1992 och skördade en kvarts miljon människoliv. Under stora delar av konflikten fördes en internationell debatt om att omvärlden borde ingripa militärt. Inför utsikten att den amerikanska försvarsmakten under 1990-talets första hälft skulle komma att åläggas diverse ”nya” uppgifter, såsom fredsbevarande insatser i Bosnien eller humanitär hjälp i Somalia, satte sig den amerikanska försvarsmakten till motvärn. Ordföranden för *Joint Chiefs of Staff*,⁷⁷ Colin Powell, yttrade på en presskonferens 1993 följande om den amerikanska försvarsmakten:⁷⁸

Notwithstanding all of the changes that have taken place in the world, notwithstanding the new emphasis on peacekeeping, peace enforcement, peace engagement, preventive diplomacy, we have a value system and a culture system within the armed forces of the United States. We have this mission: to fight and win the nation's wars...

⁷⁶ Abrahamsson 1972, s. 17.

⁷⁷ Ordföranden (*chairman*) för *Joint Chiefs of Staff*, CJCS, är USA:s högsta militära post. Leder (bland annat) cheferna för försvarsgrenarna armén, marinen och flygvapnet. CJCS är däremot inte samma sak som överbefälhavare, ÖB. USA:s president är landets ÖB.

⁷⁸ Cimbala 1995, s. 177.

Because we are able to fight and win the nation's wars, because we are warriors, we are also uniquely able to do some of these other new missions that are coming along – peacekeeping, humanitarian relief, disaster relief – you name it, we can do it... But we never want to do it in such a way that we lose sight of the focus of why you have armed forces – to fight and win the nation's wars.

Detta uttalande kom sedan att upprepas i kongressen av överste Harry J. Summers Jr., vid en utfrågning inför utrikeskommittén (*Committee on Foreign Affairs*). I sitt uttalande visar Powell på flera saker: dels bekräftar han att de teser Abrahamsson ställde upp i början av 1970-talet fortfarande är giltiga: det finns ett antal värderingar och en särskild kultur inom försvarsmakten, i det här fallet den amerikanska. Abrahamsson menade att denna särskilda kultur var en förutsättning för att militären skulle kunna vara effektiv,⁷⁹ och Powell tycks peka på samma sak: Trots att tiden efter det kalla krigets slut inneburit stora omställningar, finns det grundläggande existensberättigandet för militären kvar; att utkämpa och vinna krig. För att klara detta måste en speciell ”krigarkultur” behållas. Överste Summers pekade vid flera tillfällen inför kongressen på risken för att ett antal särskilda militära karaktärsdrag (*ethos*), fokuserade på krig, riskerade att försvinna om militären ålades alltför många ”sociala och politiska” uppgifter.⁸⁰

Powell betonade vid sin presskonferens flera gånger att trots att tiderna förändrats, och att andra uppgifter tillkommit, finns den militära kärnuppgiften kvar, och den är fortfarande överordnad de ”nya” uppdragen. Powell betonar att militären inte vill åläggas nya uppgifter i sådan utsträckning, att förmågan att föra krig minskar. Därmed beläggs ett annat av Abrahamssons antaganden; att enbart se militären som en ”opartisk och neutral” utförare av de uppgifter den åläggs att göra från politiskt håll är ett felaktigt antagande; militären kommer att söka påverka civila beslutsfattare i av militären önskad riktning, speciellt om det gäller beslut som direkt berör försvarsmakten.⁸¹ Detta blir särskilt tydligt när det gäller vad som är militärens *raison d'être*, enligt Powell att utkämpa och vinna krig: Powell varnar för att uppgifter som fredsbevarande insatser och humanitära hjälpaktioner kan försämra förmågan att lösa kärnuppgiften, och han, den högsta företrädaren för den amerikanska försvarsmakten, gör det dels på en offentlig presskonferens, dels låter han sig citeras i ett, i högsta grad, politiskt sammanhang, den amerikanska kongressen.

Under 1990-talet höjdes flera oroade röster om den amerikanska försvarsmakten i alltför hög grad satte sin egen dagordning.⁸² Richard H. Kohn gick ett steg längre när han hävdade att det var ordföranden för *Joint Chiefs of Staff*, Colin Powell, som i stor utsträckning styrde den amerikanska säkerhetspolitiken under George H.W. Bush:s presidentskap.⁸³

General Powell – not the President, nor the National Security Council, nor the Department of Defense – thought through a new national security policy for the country,

⁷⁹ Abrahamsson 1972, s. 13.

⁸⁰ Cimbala 1995, s. 177.

⁸¹ Abrahamsson 1972, s. 13.

⁸² Se till exempel Goldstein 2000, Avant 1998, Avant 1996/97, Cimbala i Snider och Carlton-Carew (red.) 1995.

⁸³ Kohn citerad av Cimbala i Snider och Carlton-Carew (red.) 1995, s. 100 – 101.

one based on his own political and international forecasts about Soviet collapse, de-communization in Eastern Europe, German unification, accelerated arms reductions, lessened tensions, and a new focus by the United States on regional conflicts rather than worldwide confrontation with the Soviet Union.

Kohn stöds i sin uppfattning att Powell överträtt sina befogenheter som ordföranden för *Joint Chiefs of Staff* av militärhistorikern Russell F. Weigley. Weigley hävdar vidare att det kalla kriget innebar en (bestående) kraftigt minskad distans mellan officerare (underlydande) och de politiska beslutsfattarna (överordnade). Han kritiserar dessutom Powell för att denne motsatte sig en amerikansk militär intervention i Bosnien, om insatsen inte skulle vara möjlig att genomföra med ”överlägsen kraft” (*overwhelming force*). Kritiken rör dels att Powell genom sina offentligt uttalade ”råd” kraftigt begränsade den politiska ledningens handlingsutrymme, dels att en företrädare för det militära etablissemanget så tydligt deltog i en politisk debatt.⁸⁴

Bägge dessa debattörer kritiserar alltså den, i deras tycke, alltför politiskt inblandade högsta militära ledningen. Powell anses ha frångått sin rådgivande position, bland annat genom att argumentera mot en amerikansk insats i Bosnien, genom debattartiklar i *New York Times* och *Foreign Affairs*. Denna gång bekräftas tydligt Abrahamssons teser om att militären inte ska ses som en ”opartisk och neutral” utförare av politiska beslut, utan i högsta grad eftersträvar att påverka politiska vägval. Påverkansförsöken är dels tydliga och offentliga genom artiklar i en av USA:s mest inflytelserika dagstidningar, dels är de indirekta genom att de framförda förslagen så tydligt kringskar den politiska ledningens möjligheter: den ställs inför det enda alternativet att genomföra en traditionell, högintensiv insats.

Att viljan att begränsa den amerikanska militärens roll inte bara hängde ihop med personen Colin Powell visas av ett uttalande som hans efterträdare, general John Shalikavili, gjorde om Bosnienförbandens mandat:⁸⁵

The Implementation force will not be responsible for the conduct of humanitarian operations. [...] It will not conduct nation building. It will not be a disarmament force and chase after people to collect weapons and whatnot. And it will not be responsible for the movement of refugees.

Detta uttalande visar något om ramarna insatsen i Bosnien skulle verka inom. Vilka förberedelser genomförde då de amerikanska förbanden innan de anlände till Bosnien? När den NATO-ledda insatsen kom till stånd 1995 var ramarna tydliga: klar målsättning, en kraftfull styrka, ledning och kontroll under NATO:s ansvar, ”robust” mandat (ROE, *rules of engagement*), en tidsgräns på ett år för insatsen, uttrycklig samarbetsvilja från de stridande parterna.⁸⁶ FOA-forskaren Pär Eriksson skriver att de amerikanska förband som kom till Bosnien var ”tungt utrustade [...] med en krigsliknande inställning...”.⁸⁷ Även andra fors-

⁸⁴ Cimballa i Snider och Carlton-Carew (red.) 1995, s. 101.

⁸⁵ Church, citerad i Foster 1997.

⁸⁶ Avant 1996/7, s. 83.

⁸⁷ Eriksson 1998, s. 48.

kare har pekat på hur kraftigt beväpnad den amerikanskt dominerande IFOR var.⁸⁸ Om de robust rustade förbanden ställs i förhållande till hur restriktivt de amerikanska enheterna verkade ha sett på sitt mandat, ligger det nära till hands att anta att man förberett sig på begränsade uppgifter.

Eriksson pekar på hur amerikanska förband i Bosnien var avvaktande inför många ”polisiära” uppgifter, medan brittisk militär ”...genomfört skyddande och stabiliserande uppgifter...”.⁸⁹ Eriksson fortsätter sin jämförelser mellan amerikanska och brittiska förband: brittiska soldater har bland annat gripit misstänkta krigsförbrytare, medan den amerikanska kontingenten gjort en mer restriktiv tolkning av IFOR/SFOR-insatsernas⁹⁰ mandat. Eriksson menar att oviljan att lösa ”polisiära” uppgifter mer beror på olika tolkningar av dessa mandat, än på mandaten i sig; brittiska och amerikanska förband hade samma mandat, men kom att vara olika villiga att genomföra ”polisiära” uppdrag.⁹¹ Erikssons analys stöds av A.J. Bacevich, som pekar på hur amerikanska officerare i Bosnien sökte inskränka sin roll, genom att vägra överväga vissa uppdrag och göra en begränsad tolkning av uppdragsmandatet. [De] ”have limited their mission to one largely irrelevant to the political situation on the ground.”⁹² Detta kan dels ses som ett sätt att på fältet begränsa inflytandet av politiska beslut man motsätter sig, dels kan det vara ett tecken på att risken för motsättningar ökar mellan politikerna och militären, då de militära enheterna åläggs uppgifter man anser felaktiga.

Även i Bosnien tycks det som Morris Janowitz kallat *constabulary force* ha lyst med sin frånvaro: de amerikanska förbanden deltog förvisso i en mindre ”traditionell” insats, men samtidigt var de tungt beväpnade vilket knappast tyder på förberedelser för begränsad våldsanvändning. De tolkade sitt mandat snävt, och undvek i jämförelse med andra länder ”polisiära” insatser. Därmed kanske den amerikanska insatsen i Bosnien kan karaktäriseras som en ”traditionell” roll i en ”icketraditionell konflikt”. Även händelseutvecklingen i Bosnien gav Janowitz rätt när han förutspådde att militären skulle komma att motsäga sig en utveckling mot *constabulary force*.

De analysrubriker jag hämtade från teoriavsnittet var ”förberedelser”, ”uttalanden”, ”uppträdande”, och ”*constabulary force*”. Det finns gott om belägg för att företrädare för den amerikanska militären offentligt motsatt sig ett ingripande. Vidare tycks amerikanska förband, när de väl anlät till Bosnien, gjort restriktiva tolkningar av sina mandat. Detta menar flera forskare har begränsat den politiska ledningens inflytande i praktiken. Slutligen verkar Bosnienkonflikten tyda på att de amerikanska förbanden inte utvecklas mot en *constabulary force*, däremot att de fortfarande motsätter sig denna utveckling.

⁸⁸ Agrell 2000, s. 218.

⁸⁹ Eriksson 1998, s. 19.

⁹⁰ IFOR = Implementation Force. Stor NATO-ledd styrka, som sattes in i Bosnien efter Daytonavtalet. Avlöstes efter ett år av SFOR = Stabilization Force.

⁹¹ Eriksson 1998, s. 19, Eriksson 1999, s. 32.

⁹² A.J. Bacevich citerad i Avant 1998. Bacevich pekar på att detta är ett exempel på (de dåvarande) problemen i amerikanska civil-militära relationer, trots att han vidare hävdar att begränsningarna gjordes med Clinton-administrationens goda minne.

Tabell 3. Sammanfattning av politisk påverkan, konflikten i Bosnien

	Bosnien 1995
Förberedelser	Nej
Negativa uttalanden	Ja!
”Polisiärt” uppträdande	Nej
Constabulary force	Nej

4.3.2 Somalia

USA deltog 1992 – 94 i en internationell insats i Somalia, vars syfte inledningsvis var att lindra den humanitära nöden. Efter hand drogs kontingenten alltmer in i stridigheterna.

De förberedelser USA vidtog inför Somaliainsatsen pekar mot att man inledningsvis förberedde sig för avskräckning, men efter ett tag skickade hem delar av de tunga förbanden. När våldsnivån åter trappades upp sändes specialförband till Somalia för att gripa krigsherren Aidid, vilket ledde till omfattande strider, och småningom tillbakadragande av de internationella styrkorna. Inledningsvis kan USA på grund av de stora och tungt beväpnade förbanden som deltog i insatsen knappast sägas vara förberett på en ”polisiär” insats. När sedan dessa förband sänds hem, kom USA att ingå i FN-insatsen UNOSOM II. Denna mission hade ett bredare mandat, som bland annat innefattade ”nationsbyggande” (*nation building*). Småningom började USA också att bekämpa Aidid och hans milis.⁹³

Det tycks vara ganska begränsat med uttalanden från amerikanska militärer som motsatte sig ingripandet i Somalia. Militären oroades sig för att lämna ifrån sig ledningen till FN, men tycks inte i någon högre utsträckning ha argumenterat mot insatsen som sådan.⁹⁴

Möjligen syns spår i Somaliainsatsen av det som Morris Janowitz kallat *constabulary force*. Den amerikanska insatsen gick från att bestå av stora, tungt beväpnade förband, till en humanitär insats med amerikanska soldater under FN-befäl. När stridigheterna återigen trappades upp sattes amerikanska soldater in i strid, men i jämförelse med fallet i många andra konflikter hade man trots allt ganska begränsade våldsmedel till sitt förfogande; krigsherren Aidid jagades med specialförband, inte med attackflyg och stridsvagnar.⁹⁵

4.3.3 Haiti

USA eftersträvade i Haiti att återinsätta den störtade presidenten Aristide. Den militära insatsen inleddes 1994.

Den militära insatsen inleddes efter mer än ett års väntan. Avant skriver att även om den amerikanska militärledningen i begränsad omfattning gav uttryck för kritik offentligt, fortskred planeringen av insatsen mycket sakta. Militären oroades särskilt för att dras in i ”polisiära” uppgifter, om amerikanska förband skulle komma att sättas in på Haiti. Enligt vissa rapporter försvårade militären insatsen genom det motsträviga planeringsarbetet.⁹⁶ De amerikanska styrkorna planerades att ges mer snävt avgränsade uppgifter än i Somalia. Våld

⁹³ Clarke/Herbst 1997, s. 162 – 166.

⁹⁴ Avant 1996/7, s. 66 – 67.

⁹⁵ Clarke/Herbst 1997, s. 162 – 166.

⁹⁶ Avant 1996/7, s. 75.

skulle användas endast i självförsvar, och förbanden skulle operera fredsbevarande enligt FN-stadgans kapitel VI, inte fredsframtvängande enligt kapitel VII. I Somalia kom den internationella styrkan att agera under kapitel VII, efter att mandatet utökats.⁹⁷

Den amerikanska militära planeringen tycks ha varit starkt påverkad av händelserna i Somalia något år tidigare; att använda våld annat än i självförsvar skulle bara tillåtas för att förhindra att haitiskt militär eller polis dödade oppositionella.⁹⁸ Detta kom att leda till att amerikanska förband inledningsvis åsåg grov misshandel av oppositionella utan att ingripa.⁹⁹ Även på andra sätt motsatte sig USA-soldaterna ”polisiära” uppgifter.¹⁰⁰

Haitioperationen tycks inte ha föregåtts av officiellt spridda protester från militärt håll. Däremot verkar militären genom olika åtgärder eftersträvat att begränsa handlingsutrymmet för den politiska ledningen, exempelvis genom mycket strikta mandat, samt en utdragen planeringsprocess. Det militära uppträdandet tycks, åtminstone inledningsvis, haft som uttalat syfte att undvika ”polisiära” insatser. Därmed märks inte mycket av någon roll som *constabulary force*. Det är däremot tveksamt om amerikanska förband genom sitt handlande i Haiti begränsade den politiska ledningens inflytande, på samma sätt som flera menar att de gjorde i Bosnien.

Tabell 4. Sammanfattning av politisk påverkan, konflikterna i Somalia, Haiti och Bosnien

	Somalia 1992 - 94	Haiti 1994	Bosnien 1995
Förberedelser	Nej/ja	Nej	Nej
Negativa uttalanden	Nej	Nej	Ja!
”Polisiärt” uppträdande	Ja, begränsat	Mycket begränsat	Nej
Constabulary force	Begränsat	Nej	Nej

⁹⁷ Avant 1996/7, s. 72.

⁹⁸ Avant 1996/7, s. 76.

⁹⁹ Eriksson 1998, fotonot s. 19.

¹⁰⁰ Avant 1996/7, s. 76.

5. AVSLUTANDE DISKUSSION

5.1 Sammanfattning

Uppsatsen syftade till att beskriva och förklara förhållandet mellan den militära och den politiska ledningen i USA, avseende militära och polisiära insatser. För att belysa detta har uppsatsen studerat de militära interventionerna i Irak och Bosnien, men även Somalia och Haiti.

De aktiva försöken att påverka de civila makthavarna har tagit sig olika uttryck under de undersökta konflikterna. Flera av de högsta militära företrädarna har i hög grad deltagit i en offentlig, politisk debatt där man argumenterat för att USA borde undvika vissa konflikter. Detta har varit tydligast inför insatsen i Bosnien. En sådan offentlig debatt kan få flera följder: de militära företrädarna kan lyfta fram förslag som de vet är politiskt ogenomförbara, och därmed ställa politikerna inför alternativet att antingen gå emot sin egen militära expertis, eller att låta sitt politiska handlingsutrymme begränsas av militära råd. Påverkan kan även ha andra former. Flera debattörer menade under den amerikanska Bosnieninsatsen att förbanden på marken gjorde en så snäv tolkning av sina mandat, att de i praktiken kringskar den politiska ledningens beslut.

De långsiktiga faktorer som utgör ramar för en försvarsmakts agerande är den samlade effekten av exempelvis krigserfarenheter, doktriner, tradition, urvalssystem, indoktrinering, utbildning och utrustning. Faktorer som dessa, med mångåriga rötter, utgör en bas för hur ett lands armé för krig. Därmed blir de också ett ramverk som avgör vad den politiska ledningen kan använda landets militär till, respektive inte använda den till. Statsvetaren Stephen Cimbala menar att det finns "...an American way of war...", som innebär högingtensiv krigföring, utnyttjande av maximal eldkraft och högteknologi.¹⁰¹ Krig som förts enligt dessa principer är exempelvis de båda krigen mot Irak, 1991 och 2003. Däremot är de andra konflikter som behandlats i uppsatsen exempel på "ickeamerikanska" krig.

En av de sannolikt mer avgörande faktorerna för utformningen av USA:s försvarsmakt är just landets krigserfarenhet. Sarkesian och Connor har pekat på USA:s lärdomar från de förlustbringande insatserna i Libanon 1983¹⁰² och Somalia 1992 – 94, som antagligen har tjänat som påminnelser om kriget i Vietnam. Författarna menar att lärdomarna från dessa krig snarare har handlat om att undvika konflikter som kan kräva "polisiära" insatser, än att bli bättre på att utföra sådana uppgifter. USA:s val har därmed blivit att fokusera starkt på högingtensiv strid. Den ur amerikansk synvinkel mer framgångsrika insatsen i kriget mot Irak 1991 hälsades av många med lättnad; Kuwait eller Irak hade inte blivit ett "nytt Vietnam".¹⁰³

Dessa konflikter leder oss fram till den amerikanska insatsen i Irak 2003. Amerikanska och brittiska förband tycks inledningsvis ha varit mycket motvilligt inställda gentemot upp-

¹⁰¹ Cimbala i: Sarkesian och Connor 1996, s. 215.

¹⁰² I Libanon dödades 241 soldater ur marinkåren av en bilbomb. Det är (förmodligen) den största förlusten i en stridande operation USA har lidit sedan Vietnamkriget. Krigen mot Irak 1991 och 2003 krävde färre döds-offer. Se Agrell 2000, s. 164.

¹⁰³ Sarkesian och Connor 1996, kapitel 14.

giften att ingripa mot plundring i de erövrade områdena i Irak. Motiven som angavs var dels att striderna inte var avslutade, och att soldater därför inte kunde avvaras för andra uppgifter, dels att det inte låg i soldaternas mandat att agera polis. Det hette att man var ”soldater, inte poliser”. Småningom började insatser mot laglösheten i Irak ändå att komma igång. Det är hittills oklart om dessa ingripanden kom till stånd på grund av att striderna trappats ner och att soldater därför kunde avvaras, eller om den irakiska befolkningens missnöje med den rådande laglösheten riskerade att försämra utsikterna till återuppbyggnad, och att order om att bekämpa plundring då inkom från högre ort. Hur som helst kan konstateras att de som var ”soldater, inte poliser” raskt förväntades uppfylla de uppgifter som de bara någon vecka tidigare inte hade mandat, utbildning eller utrustning för att hantera. De militärpolisförband som kanske är mer lämpade för ”polisiära” uppgifter, började anlända först flera veckor efter att de amerikanska och brittiska förbanden påbörjat insatser mot plundring, och då i liten mängd.¹⁰⁴

Vad berodde då denna motvilja på? Först förefaller det rimligt att lita på den stora mängden soldater, officerare och presstalesmän som hänvisat till bristande utbildning i mer polisiära uppgifter. Givet att sådan träning inte fått särskilt stor plats inom den skolning de amerikanska soldaterna har fått, är det inte konstigt att militären i stort inte vill utföra ovana uppgifter, utan i stället hållit sig till ett snävt formulerat mandat. Flertalet yrkesgrupper känner sig nog mest bekväma med att utföra uppgifter som de har utbildats för. Andra skäl som förefaller rimliga är ett stort säkerhetstänkande då striderna inte var avslutade, samt att de amerikanska soldaterna vid många tillfällen var relativt få till antalet.

Uppsatsen har dock velat ge en mer djupgående förklaring till den amerikanska militärens uppträdande, genom att belysa ett antal konflikter efter det kalla krigets slut. I tabellen nedan redovisas en översikt av analysen.

Tabell 5 Sammanfattning av politisk påverkan, konflikterna i Somalia, Haiti, Bosnien och Irak.

	Somalia 1992 - 94	Haiti 1994	Bosnien 1995	Irak 2003
Förberedelser	Nej/ja	Nej	Nej	Nej
Negativa uttalanden	Nej	Nej	Ja!	Ja!
”Polisiärt” uppträdande	Ja, begränsat	Mycket begränsat	Nej	(Nej)
Constabulary force	Begränsat	Nej	Nej	Nej

Vi har nu sett fyra amerikanska interventioner sedan det kalla krigets slut. Detta har varit insatser som skilt sig ganska radikalt från den högintensiva krigföring den amerikanska militären, enligt Stephen Cimbala, eftersträvar.¹⁰⁵ Därmed är skillnaderna stora mellan dessa ”lågintensiva” konflikter, och de krig USA utkämpat mot Irak 1991 och 2003. Enligt

¹⁰⁴ Slevin 2003 i: Washington Post 15 maj 2003.

¹⁰⁵ Cimbala i: Sarkesian och Connor 1996, s. 215.

många bedömare, bland annat den israeliske militärhistorikern Martin van Creveld är dessa ”lågintensiva” konflikter dock ganska typiska för vårt tids krig.¹⁰⁶

I de här konflikterna har den amerikanska försvarsmaktens politiska roll sett olika ut. Inför engagemangen i Somalia och Haiti skiljde sig förberedelserna delvis åt; Militären eftersträvade betydligt striktare mandat i Haiti än i Somalia. Bosnien-insatsen gav upphov till kritik om att den amerikanska försvarsmakten i sin strävan efter att ständigt använda maximal militär kraft, hade gjort sig irrelevant i den nya säkerhetspolitiska kontext som rådde efter det kalla krigets slut. Varken inför insatserna i Somalia eller Haiti tycks militärledningen offentligt ha motsatt sig ett ingripande. Däremot fördes en omfattande debatt inför insatsen i Bosnien. Richard Kohn menade till och med att Colin Powell vänt upp och ner på militärstrategen Carl von Clausewitz sentens att ”krig är politikens fortsättning med andra medel”. Enligt Kohn förespråkade militärledningen att politiken skulle anpassas efter vad som var möjligt att uppnå militärt, det vill säga politik som begränsas av militärledningen.¹⁰⁷

De militära enheter som sändes till Bosnien anklagades i sin tur för att, genom sitt agerande ”på fältet” i än högre utsträckning begränsa politikens räckvidd. I Somalia verkar förbanden ha agerat utifrån ett bredare mandat, mandat som däremot begränsats kraftigt i Haiti. Att dessa *rules of engagement* varit sätt att begränsa politiska följdverkningar tycks dock inte vara fallet i Somalia eller Haiti, åtminstone inte på samma sätt som vissa hävdar var fallet i Bosnien.

Morris Janowitz’ teser om att militären, för att kunna hantera flera olika hot, borde inleda en omvandling till *constabulary force* tycks inte ha anammats i särskilt stor omfattning. Att den amerikanska försvarsmakten skulle börja åta sig mer ”polisiära” roller har inte belagts i särskilt stor utsträckning i de här studerade fallen. Däremot finns det gott om belägg för Janowitz’ tankar om att militären motsätter sig att bli en *constabulary force*.

Några säkrare slutsatser kring insatsen i Irak 2003 är svåra att dra. Resultaten ska därför ses som preliminära. Av resultatet hittills att döma, verkar de amerikanska förberedelserna inför Irakkriget i hög grad riktats mot den högintensiva striden, och i betydligt mindre utsträckning gällt ”polisiär” träning. Vi har fått höra en stor mängd uttalanden som gått ur på att det inte varit militärens roll att göra ”polisiära” ingripanden för att förhindra plundring. Därmed tycks militären aktivt och offentligt verkat för att begränsa sin roll, litet på samma sätt som skedde inför och under insatsen i Bosnien. Däremot är det för tidigt att av detta dra slutsatsen att militären aktivt eftersträvat att påverka den politiska ledningen; kanske man här hade politikernas fulla stöd i sin ”ickepolisiära” roll. Detta kontrasterar i så fall tydligt mot Bosnien, där åsiktsskillnaden mellan den politiska och militära ledningen var stor. I begränsad omfattning har vi fått se den amerikanska soldaten i Irak agera i rollen som ”polis”. Återigen verkar parallellen med Bosnien tydlig, där amerikanska förband gjorde strikta tolkningar av sitt mandat och valde att åta sig betydligt färre uppgifter än exempelvis den brittiska kontingenten. Kritiker har hävdade att militären därmed begränsade den politiska

¹⁰⁶ Cimbala hänvisar till van Crevelds bok *The Transformation of War*, som utkom 1991. Cimbala i: Sarkesian och Connor 1996, s. 238 – 239.

¹⁰⁷ Kohn citerad av Cimbala i: Snider och Carlton-Carew (red.) 1995, s. 105.

ledningens ”räckvidd”, genom att i sitt praktiska handlande begränsa effekten av de civila makthavarnas beslut. Handlingsmönstren från Bosnien känns igen i Irak 2003, men än är det för tidigt att säga om militärens uppträdande syftade till att begränsa effekten av politiska beslut. Slutligen kan konstateras att Janowitz’ teser om en *constabulary force* till små delar uppfylls: den högintensiva striden, som en *constabulary force* också skulle klara av, verkar den amerikanska militären hantera väl. Detta är å andra sidan ingen förändring. Janowitz plädering för en breddning av de militära förbandens förmåga tycks däremot återigen mötas av praktikens oförmåga eller ovilja. Däremot blir han återigen sannspådd, då han menade att militären skulle komma att motsätta sig en förändring i riktning mot *constabulary force*. Det gör de, med all tydlighet.

5.2 Slutsatser

Av uppsatsens undersökningar går det att dra ett antal någorlunda generella slutsatser kring den amerikanska militärens förhållande till den politiska ledningen, avseende militära och polisiära insatser:

- Militären är inte en opartisk och neutral utförare av politiska beslut, utan strävar efter att förutsäga, påverka och begränsa de delar av samhället som styr försvarsmaktens utformning. Man är särskilt aktiv inom de områden som berör förmågan att utkämpa krig.
- Ett lands militär formas av decennierna, kanske till och med sekler, händelseutveckling. Krigserfarenhet, traditioner, doktriner, utbildning, värderingar, indoktrinering, urval och utrustning är några av de många faktorer som sätter ramarna för vad som är möjligt att åstadkomma med en militär. Dessa faktorer förändras ofta långsamt.
- Det finns ett ”amerikanskt” sätt att föra krig på. Vi har just sett dess effektivitet gentemot den irakiska armén, samt fått prov på dess oförmåga eller ovilja att utföra ”polisiära” uppgifter.
- Då den amerikanska militären ställs inför uppgifter den anser ligga utanför dess traditionella områden, har det flera gånger hänt att den utnyttjat sitt politiska inflytande offentligt och även i praktiken, i syfte att försöka begränsa sin roll.
- Morris Janowitz’ teser om att den amerikanska militären borde utvecklas till en *constabulary force* för att bemöta en mer mångfacetterad hotbild har ännu inte omsatts i praktiken. Däremot finns många belägg för att Janowitz hade rätt när han hävdade att militären skulle motsätta sig denna förändring.

Vad säger då uppsatsen oss om den amerikanska militären i Irak 2003? De inledande tre veckornas krig har många drag av ett ”typiskt” amerikanskt högintensivt krig, ett sådant krig som stora delar av den amerikanska militären förbereder sig för att utkämpa. De efterföljande veckornas plundring och laglöshet är däremot scener som varit vanligt förekommande i de inbördes konflikter som blivit allt vanligare efter det kalla kriget. Sådana konflikter som den amerikanska militären ansträngt sig för att undvika, och om man ändå skickats dit, försökt begränsa sin roll i, så mycket som möjligt. Hur diskussionerna gått i Vita huset och i Pentagon vet vi ännu ganska litet om. Historien säger oss dock att den amerikanska militären ogillar att utföra ”polisiära” insatser. Det var därför ingen *constabulary force* vi fick se i Irak 2003. Världens mäktigaste militärmakt är högeligen kapabel att

på kort tid krossa allt militärt motstånd i en bländande uppvisning i modern krigskonst, men vill inte skydda sjukhus från att plundras.

5.3 Förslag på vidare forskning

När avståndet i tid till en konflikt ökar, brukar kriget framträda i ett delvis annorlunda ljus. Allt var inte som det vid en första anblick såg ut att vara. Det finns exempelvis en livaktigt historisk forskning om både det första och andra världskriget, trots att dessa konflikter avslutades för många decennier sedan. Det är därför rimligt att anta att bilden av kriget i Irak våren 2003 på flera sätt kommer att nyanseras ju fler militära och politiska makthavare som avgår och skriver sina memoarer, och ju mer material som blir tillgängligt för forskning. Därmed torde också andra förklaringar framträda till varför plundringen hanterades som den gjorde. Med avståndet till kriget kommer vi antagligen att få reda på mer om de meningsskiljaktigheter som rimligen funnits inom den politiska respektive den militära ledningen, och friktionen dem emellan.

Det vore då intressant att forska kring hur stor enighet det rådde mellan de olika beslutsfattarna angående att inledningsvis inte ingripa mot plundringen. Var dessa beslut tagna långt innan kriget utbröt? En så pass omfattande insats som kriget i Irak planeras rimligen många månader innan det bryter ut. Mer generella planer för olika insatser finns sannolikt sedan flera år tillbaka. En fråga att forska kring här är huruvida omfattande plundring fanns med som ett möjligt utfall, och om och i så fall hur, det skulle hanteras. Fanns planer på att förbereda och sända i väg stora förband ur militärpolisen och nationalgardet till Irak? Vilken respons mötte sådana förslag?

Småningom började den amerikanska militären på plats i Irak ändå gripa plundrare, en uppgift de inledningsvis inte sades klara av. Vad berodde det på? Få eller inga militärpolisser hade nått fram till Irak, så de soldater som började ingripa var desamma som hade krigat. Kanske det politiska/mediala trycket till slut blev för stort, kanske blev makthavarna i London och Washington rädda att de var på väg att förlora (än mer) sympati hos irakierna, kanske trappades stridigheterna ner till en sådan nivå att soldater kunde frigöras från sina stridande uppgifter. Det vore här intressant att undersöka reaktionen på laglösheten inom de militära och politiska ledningarna. Skedde en omsvängning angående att använda militär mot plundrarna? Vad berodde denna eventuella omställning på?

Frågor som dessa vore intressant att söka svaret på, när mer material blir tillgängligt.

6. KÄLLFÖRTECKNING

6.1 Litteratur

- Abrahamsson, Bengt 1972: *Military Professionalization and Political Power*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Agrell, Wilhelm 2000: *Morgondagens krig. Tekniken, politiken och människan*. Stockholm: Ordfront.
- Avant, Deborah D. 1994: *Political Institutions and Military Change. Lessons from Peripheral Wars*. Ithaca: Cornell University Press.
- Boëne, Bernard m.fl. 2000: *Facing uncertainty. Report No 2. The Swedish Military in International Perspective*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Bolin, Anna 2000: *Political-Military Relations. An introduction to a field of study*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Burk, James (red) 1994: *The Military in New Times. Adapting Armed Forces to a Turbulent World*. Boulder: Westview Press.
- Center for Strategic and International Studies 2000: *American Military Culture in the Twenty-first Century*. Washington: The Center for Strategic and International Studies.
- Cimbala, Stephen J. 1995: *Collective Insecurity. U.S. Defense Policy and the new World Disorder*. Westport: Greenwood Press.
- Clarke, Walter och Herbst, Jeffrey (red.) 1997: *Learning from Somalia. The Lessons of Armed Humanitarian Intervention*. Boulder: Westview Press.
- Danopoulos, Constantine P. och Watson, Cynthia (red) 1996: *The Political Role of the Military. An International Handbook*. Westport: Greenwood Press.
- Eriksson, Pär 1998: *Civil-militär samverkan i fredsfrämjande operationer – en omöjlig nödvändighet?*. Stockholm: FOA.
- Eriksson, Pär 1999: *Militärt och polisiärt i fredsfrämjande operationer – analys av en gråzon*. Stockholm: FOA.
- Försvarsmaktens Högkvarter 2002: *Militärstrategisk doktrin*. Försvarsmakten. Stockholm.
- Huntington, Samuel P. 1957: *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge: Harvard University Press.
- Janowitz, Morris 1960: *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait*. Glencoe: The Free Press.
- Merriam, Sharan B. 1988: *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Moskos, Charles C., Williams, John Allen och Segal, David R. (red.) 2000: *The Postmodern Military. Armed Forces After the Cold War*. Oxford: Oxford University Press.
- Sabatier, Paul A. (red.) 1999: *Theories of the Policy Process. Theoretical Lenses on Public Policy*. Boulder: Westview Press.
- Sarkesian, Sam C. och Connor Jr., Robert E. (red.) 1996: *America's Armed Forces. A Handbook of Current and Future Capabilities*. Greenwood Press: Westport.
- Snider, Don M. och Carlton-Carew, Miranda A. (red) 1995: *U.S. Civil-Military Relations. In Crisis or Transition?* Washington: The Center for Strategic and International Studies.

6.2 Artiklar i tidskrifter

Avant, Deborah D. 1996/97: "Are the Reluctant Warriors out of Control? Why the U.S. Military is Averse to Responding to Post-Cold War Low-Level Threats." I: *Security Studies*, 6, nummer 2, vintern 1996/97. London: Frank Cass.

Avant, Deborah D. 1998: "Conflicting Indicators of 'Crisis' in American Civil-Military Relations." I: *Armed Forces & Society*, volym 24, nr 3, våren 1998. Piscataway: Transaction Periodicals Consortium.

Avant, Deborah D. och Lebovic, James 2000: "U.S. Military Attitudes Toward Post-Cold War Missions." I: *Armed Forces & Society*, volym 27, nr 1, hösten 2000. Piscataway: Transaction Periodicals Consortium.

Biddle, Stephen 2003: "Afghanistan and the Future of Warfare." I: *Foreign Affairs*, volym 82, nr 2, 2003. New York: Council on Foreign Relations.

Burger, Kim, m.fl. 2003: "Analysis: Iraq. What went right?" I: *Jane's Defense Weekly*, 30 april 2003. London: Jane's Information Group.

Desh, Michael C. 1998: "Soldiers, States and Structures. The End of the Cold War and Weakening U.S. Civilian Control." I: *Armed Forces & Society*, volym 24, nr 3, våren 1998. Piscataway: Transaction Periodicals Consortium.

The Economist 2003 (ingen författare angiven): "Military Transformation. The Janus-faced war." I: *The Economist*, 26 april 2003. London: The Economist Newspaper Limited.

Feaver, Peter D. 1996: "The Civil-Military problematique: Huntington, Janowitz and the question of civilian control." I: *Armed Forces & Society*, volym 23, nr 2, våren 1996. Piscataway: Transaction Periodicals Consortium.

Foster, Gregory D. 1997: "Confronting the Crisis in Civil-Military Relations." I: *Washington Quarterly*, volym 20, nr 4, hösten 1997. Washington: The Center for Strategic and International Studies.

Goldstein, Lyle J. 2000: "General John Shalikashvili and the civil-military relations of peacekeeping." I: *Armed Forces & Society*, volym 26, nr 3, våren 2000. Piscataway: Transaction Periodicals Consortium.

O'Hanlon, Michael E. 2002: "A Flawed Masterpiece." I: *Foreign Affairs*, volym 81, nr 3, 2002. New York: Council on Foreign Relations.

Segal, David R., Reed, Brian J. och Rohall, David E. 1998: "Constabular Attitudes of National Guard and Regular Soldiers in the U.S. Army." I: *Armed Forces & Society*, volym 24, nr. 4, sommaren 1998. Piscataway: Transaction Periodicals Consortium.

6.3 Artiklar i dagstidningar

AFP 2003: "US troops round up looters after new Iraq boss vows to get tough." 16 maj 2003. Agence France-Presse, Mellanöstern. Paris: (förlag saknas).

Carlbom, Mats 2003: "Laglöshet stoppar humanitär hjälp." I: *Dagens Nyheter* 12 april 2003. Stockholm: Bonniers.

Cederskog, Georg 2003: "USA pressas att stoppa plundringen." I: *Dagens Nyheter* 13 april 2003. Stockholm: Bonniers.

Chandrasekaran, Rajiv och Slevin, Peter 2003: "Iraq's Ragged Reconstruction." I: *Washington Post* 9 maj 2003. Washington: The Washington Post Company.

Holmgren, Mia 2003: ”Människor i Basra är livrädda.” I: *Dagens Nyheter* 10 april 2003. Stockholm: Bonniers.

Jönsson, Per 2003: ”Svårt att hejda uppdämt hämndbegär.” I: *Dagens Nyheter* 10 april 2003. Stockholm: Bonniers.

O’Brien, Timothy 2003: ”U.S. Officials Move to Curb Violence and Disorder in Iraq.” I: *New York Times* 15 maj 2003. New York: The New York Times Company.

Rönnow, Hans-Henrik 2003: ”Plundringen sprids över hela landet.” I: *Dagens Nyheter* 12 april 2003. Stockholm: Bonniers.

Seierstad, Åsne 2003: ”Laglöshet och anarki härskar i Bagdad.” I: *Dagens Nyheter* 11 april 2003. Stockholm: Bonniers.

Seierstad, Åsne 2003: ”Vi tar tillbaka det som tillhör oss” I: *Dagens Nyheter* 13 april 2003. Stockholm: Bonniers.

Slevin, Peter 2003: ”Baghdad Anarchy Spurs Call For Help.” I: *Washington Post* 13 maj 2003. Washington: The Washington Post Company.

Slevin, Peter 2003: ”Hussein Loyalists Blamed For Chaos.” I: *Washington Post* 15 maj 2003. Washington: The Washington Post Company.

Svenska Dagbladet 2003: ”Anarki råder i Bagdad.” I: *Svenska Dagbladet* 12 april 2003. Stockholm: SvD-gruppen.

Tyler, Patrick 2003: ”U.S. Steps Up Efforts to Curb Baghdad Crime.” I: *New York Times* 15 maj 2003. New York: The New York Times Company.

Whitelaw, Kevin, m.fl. 2003: ”End Game”. I: *U.S. News & World Report* 21 april 2003. U.S. News & World Report, L.P.

6.4 TV

Cable News Network, CNN: *CENTCOM briefing*. 11 april 2003. Atlanta: AOL/Time Warner.